

ENDERUN DERGİSİ

JOURNAL OF ENDERUN



Yıl: 2020

Cilt: 4

Sayı: 2

e-ISSN: 2618-592X

- ◆ YEREL YÖNETİMLERDE ÇALIŞANLARIN BAZI ETİK İLKELERE İLİŞKİN ETİK ALGISI: 47-64
AKSARAY ÖRNEĞİ
Fatma KORU
- ◆ TÜRKİYE EKONOMİSİNDE DÖVİZ KURU OYNAKLIĞI İLE DIŞ TİCARET DENGESİ İLİŞKİSİNİN ANALİZİ 65-75
Dr. Öğr. Üyesi Onur AKKAYA ve Doç. Dr. Sumru BAKAN
- ◆ ÇEVRE POLİTİKALARININ UYGULANMASINDA YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ 76-90
Esra ÇİĞDEM
- ◆ MUHASEBE BİLİRKİŞİLİĞİ KAPSAMINDA HUKUKEN GEÇERSİZ İNŞAAT SÖZLEŞMELERİNDEN DOĞAN ALACAKLARDA GÜNCEL DEĞERİN HESAPLAMASI: 91-110
ÖRNEK BİR UYGULAMA
Dr. Öğr. Üyesi Murat ÖZDEMİR
- ◆ ÖLÜMCÜL KİMLİKLER 111-118
Naime KESKİN

<http://dergipark.gov.tr/enderun>



ENDERUN DERGİSİ

JOURNAL OF ENDERUN

YIL:2020 Cilt:4 Sayı:2

Enderun yılda iki defa çıkan (Mart-Ekim) ULUSAL HAKEMLİ bir dergidir.

Sürelî Yayın Adı

Enderun Dergisi

Yayın Türü

Ulusal E-Dergi

Yayın Dili

Türkçe

Yayın Sıklığı

Yılda iki kez

Konusu

Sosyal Bilimler

Elektronik Adresi

<http://dergipark.gov.tr/enderun>

Yayıncı

Cihan Usta

Editörler

Cihan USTA

Emre Yiğit

Yavuz Özkaya

Yayın ve Hakem Kurulu

Dr. Abdulkadir AKSOY - Gaziantep Üniversitesi

Dr. Ali USLU - Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Dr. Atila KARKACIER - Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Dr. Bünyamin DEMİRGİL - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Dr. Dilşad GÜZEL - Erzurum Atatürk Üniversitesi

Dr. Elçin YAZICI - Düzce Üniversitesi

Dr. Fikret BİRDİŞLİ - Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Dr. Gül ŞİMŞEK - Erzurum Atatürk Üniversitesi

Dr. Hazal Ilgın BAHÇECİ – Yozgat Bozok Üniversitesi

Dr. Hasan ÖZER – Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Dr. Hüseyin TEMİZ – Yozgat Bozok Üniversitesi

Dr. İsmail ŞENTÜRK - Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Dr. Mustafa Lütfi ŞEN– Sakarya Üniversitesi

Dr. Orhan Veli ALICI – Kamu İç Denetçisi

Dr. Özcan ÖZKAN – Kilis Üniversitesi

Dr. Serdar BUDAK – Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Dr. Sertan TALAS – Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Dr. Veysel YILMAZ – Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Dr. Yavuz ACUNGİL - Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi





ENDERUN DERGİSİ
JOURNAL OF ENDERUN



e-ISSN: 2618-592X

YIL/YEAR: 2020 CİLT/VOL: 4 SAYI/ISSUE: 2

Çevrimiçi olarak / Available online at www.dergipark.org.tr/tr/pub/enderun

**YEREL YÖNETİMLERDE ÇALIŞANLARIN BAZI
ETİK İLKELERE İLİŞKİN ETİK ALGISI:
AKSARAY ÖRNEĞİ**

ETHICAL PERCEPTION OF WORKERS IN LOCAL
GOVERNMENTS REGARDING SOME ETHICAL PRINCIPLES:
THE EXAMPLE OF AKSARAY

Makalenin
Gönderim Tarihi:
20/03/2020

Makalenin
Kabul Tarihi:
29/05/2020
47-64

Fatma KORU ^a

^aSakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi,
akcaygamze@hotmail.com, ORCID:0000-0001-9793-5803

ÖZET

Son yıllarda kamu yönetim meydana gelen yolsuzluk, çıkar çatışması, görev ve yetkilerin kamu çıkarı dışında kullanılması, savurganlık, gerçek dışı beyan gibi sorunların kamu yönetimde yaşanması etik kuralların yerel yönetimlerde ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Etik kurallar kamu görevlilerinin kamu hizmeti sunarken uygun davranış göstermeleri açısından yol gösterici bir rehberdir. Bu rehber yerel yönetimlerde de önemlidir. Yerel yönetimler hizmet sunumunda halka en yakın hizmet birimleridir. Sunulan bu hizmetin belli kurallar içerisinde gerçekleştirilmesi için 'kamu hizmetinde etik ilkelerin' dikkate alınması gerekir.

Bu çalışmanın temel amacı; Etik ilkelerin yerel yönetimdeki kamu çalışanlarının nasıl algılandığını tespit edilmesi, söz konusu ilkelere ilişkin olumlu ve olumsuz tutumlarının belirlenmesi bu araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu çalışmada etik ilkelerin kamu çalışanları tarafından nasıl algılandığı ölçmek için yerel yönetim birimlerinden 'belediye' seçilmiştir.

Araştırmamız nitel araştırmadır. Bu çerçevede veri toplama aracı olarak 'anket yöntemi' kullanılmıştır. Anket formumuzda yer alan sorular etik davranış ilkeleri esas alınarak hazırlanmıştır.

Anket çalışması sonucunda ortaya çıkan bulgular; vatandaşın beyanının esas alınması,

kamu görevlilerinin görevi dışındaki konuları yetkili birime yönlendirme, kamu görevlileri mevzuata uygun karar ve eylemleri engellenmemelidir, takı, giyecek, vb. hediyelerin hediye alma yasağı dışında tutulması, üst yöneticilerin mevzuata uygun olmayan talep ve ricalarının yerine getirilmesi, belediye başkanın kurumun bütçesinden davetli olduğu düğünlerde hediye alabilir hususlarında etik algı olumlu çıkmıştır. Fakat ülkemizde etik dışı davranışların önlenmesinde yasal ve idari tedbirler yeterlidir anket sorusunda etik algı olumsuz çıkmıştır. Kurumdan ayrılan veya emekli olan kamu görevlilerine imtiyazlı muamelede bulunabilir, kamu görevlilerinin ikinci bir işte çalışabilir, belediyede çalışan kamu görevlisi eski kurumundan ihale alabilir gibi anket sorularında ise hem olumlu hem de olumsuz etik algı oranları yakın çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilimler, Kamu Yönetimi, Ekonomi, Tarih, Ekonometri

ABSTRACT

In recent years, problems such as corruption, conflict of interest, use of duties and powers outside the public interest, extravagance and false statements in public administration have made it necessary for ethical rules to be dealt with in local governments. The code of ethics is a guiding guide for public servants to behave appropriately when providing public service. This guide is also important in local governments. Local authorities are the service units closest to the public in service delivery. In order for this service to be performed within certain rules, 'ethical principles in public service' must be taken into account.

The main objective of this study is to determine how ethical principles are perceived by public employees in local government and to determine their positive and negative attitudes about these principles. In this study, 'municipalities' were selected from local government units to measure how ethical principles are perceived by public employees.

Our research is qualitative research. In this context, 'survey method' was used as a data collection tool. The questions in our questionnaire were prepared based on the principles of ethical behavior.

The results of the survey were; taking the basis of the declaration of nationality, referring matters other than the duty of public officials to the authorized unit, public officials should not be prevented from making decisions and actions in accordance with the legislation, jewelry, clothing, etc. the ethical perception was positive about keeping gifts out of the ban on receiving gifts, fulfilling the demands and demands of the top managers that are not in compliance with the legislation, and the fact that the mayor can receive gifts from the budget of the institution at weddings where he is invited. However, legal and administrative measures are sufficient to prevent unethical behavior in our country. In the survey questions, both positive and negative ethical perception rates were close to the public officials who left the institution or retired may receive privileged treatment, public officials may work in a second job, public officials who work in the municipality may receive tenders from the former institution.

Keywords: Ethical Rules, Public Officials, Local Governments

1. Giriş

Günümüzde, toplumun her alanında olduğu gibi kamu yönetiminde de etik sorunlar yaşanmaktadır. Kamu görevlileri ve yöneticiler; yaptıkları eylem ve işlemler ile aldıkları kararlar esnasında sıklıkla etik ikilemlerle ve çıkar

çatışmalarıyla (conflict of interest) karşı karşıya kalabilmektedirler. Kamu görevlilerinin karşılaştıkları etik ikilemler onların kişisel, mesleki dürüstlüklerinin ve erdemlerinin denendiği durumlar haline dönüşebilmektedir. Karşılaşılan ikilemlerin çözümünde mesleki etik ilke ve standartlar önemli bir yol gösterici olabilmektedir.

Mesleki etik ve ilkeler belediyeler için de önemlidir. Belediyeler halka hizmet sunumunda yakın birimlerin başında gelmektedir. Hizmet sunumunda vatandaşın ahlaki ve kültürel değerlerine uygun davranmak için daha özenli olmalıdır. Vatandaşlar bu davranışa dayanarak belediyenin hizmetine yönelik olumlu ve olumsuz değerlendirme yapabilir. Belediyelerde süreç içerisinde karar alma, uygulamadaki zafiyetler, hizmet birimlerinin çeşitliliğinin denetimi zorlaştırması, memurun etik ilke bilincinin yeterli olmaması, etik ilkelerin ihlaline neden olmaktadır (Sayılanoğlu, 2005: 114). Bu ihlallerin en yaygınları; zimmet, çıkar çatışması, görevi kötüye kullanma, kamu yararı gözetmeme, rüşvet, mal bildiriminde bulunmama, partizanlık olarak sayabiliriz (Sayılanoğlu ve Sadık, 2015: 16).

Etik ihlaller, aynı zamanda halkın yönetime olan güvenini de ortadan kaldırmaktadır. Demokratik yönetim, kişisel dürüstlüğe ve halkla kamu görevlileri arasındaki güvene dayalıdır. Kamu görevlileri bu güveni kazanabilmesi için kamu etik ilke ve standartlara uyulması beklenir.

Etik ilke ve standartların oluşturulması amacıyla ülkemizde ilk olarak 25.05.2004 tarih ve 5176 sayılı “Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması Hakkındaki Kanun” çıkarılarak etiğe dayalı bir yönetim anlayışının temelleri atılmıştır. İkinci olarak söz konusu kanun ile oluşturulan Kamu Görevlileri Etik Kurulu’nun hazırladığı yönetmelikle kamu görevlilerinin uymaları gereken etik davranış ilkeleri ortaya konulmuş; etik davranış ilkelerinin ihlal edilmesi halinde gerekli denetimlerin yapılması ve kamuda etik kültürün yerleştirilmesi öngörülmüştür (Özgür, 2015: 18).

Bu çalışmanın amacı etik davranış ilkelerinin yerel yönetimlerde çalışan kamu personeli tarafından nasıl algılandığının tespit edilmesi söz konusu ilkelere ilişkin olumlu ve olumsuz tutumlarının belirlenmesidir. Bu makale tez çalışmasından derlenmiştir. Ancak makalenin sayfa sayısı sınırlaması sebebiyle belli kısımlara yer verilecektir.

Araştırma bulgularına geçmeden önce etik davranış ilkelerin önemini açıklanarak, Yerel Yönetimlerde Çalışanların Bazı Etik İlkelerine İlişkin Etik Algısı: Aksaray Örneği Alan Araştırmasının bulgularına değinilecektir.

1. ETİK DAVRANIŞ İLKELERİNİN ÖNEMİ

Kamu hizmeti bir emanettir. Bu anlayış çerçevesinde vatandaşlar kamu hizmeti alma düşüncesiyle bu görevi kamu görevlilerine teslim etmiştir. Kamu görevlileri gerek toplumu ilgilendiren gerekse günlük işlerinde çeşitli kararlar alırlar. Kamu görevlileri bu kararlarda kamu hizmetini etkin, verimli, dürüst biçimde kullanmalı ve mesleki etik ilke ve standartlara bağlı kalmalıdır (www.kamumaliyonetimi.org). Aynı zamanda içinde bulunduğu örgütün amaçlarıyla uyumlu hareket ederek kamu yararına uygun kararlar alarak etik ikilemler yaşamamalıdır (Şen, 1998: 92).

Etik davranış ilkeleri kamu çalışanlarına bazı kurallar belirlemiştir. Bu kuralların amacı kamu personellerine hizmet sunumunda yol gösterici olmaktadır. Örneğin; halka hizmet bilinci, kamu hizmeti bilinci, saygınlık ve güven, dürüstlük ve tarafsızlık, çıkar çatışmasından kaçınma, savurganlıktan kaçınma vb. gibi ilkeler belirlenmiştir. Bu ilkeler kamu görevlerine etik ikilemler karşısında yol gösterirken, alınan kararların etik olup olmadığı hususunun tespit edilmesinde yardımcı olur. Bu kapsamda etik ilke ve değerler bir rehberdir. Kamu yönetimde etik ilkelerin tam işleyebilmesi için belli periyotlarla hizmet içi eğitimler yapılmalıdır (Usta ve Kocaoğlu, 2015: 205).

Bu hizmet içi eğitimlerden istenilen sonuca ulaşabilmek için kamu görevlilerine nasıl bir eğitim verileceğini bu eğitim içerisinde hangi konularda bilgilendirme yapılacağını belirlemek gerekmektedir. Etik eğitimin ana hedefi özgür bireyler yetiştirmek olmalıdır. Bu doğrultuda özgür ve bilimsel düşünme yeteneği gelişmiş, karar verirken hiç kimsenin etkisi altında kalmadan, kendini toplumun dışında görmeyen, ön yargılarla hareket etmeyen, sorgulayıcı, kendinin bilincine varmış, birey olma özgürlüğüne erişmiş kamu görevlileri yetiştirmeyi hedeflemelidir (Karababa ve diğerleri, 2004: 9).

Bu etik ilkeler kamu yönetimine sağladığı faydalara değinecek olursak;

- Kamu çalışanlarına günlük yaşamlarında yol gösterici olur.
- Etik ilkelerin oluşturulması ve kamu görevlileri tarafından uygulanması devlete olan güveni artıracaktır
- Kamu yönetimde etik ilkeler sosyal sorumluluk bilincini geliştirerek hizmet sunumunda özel çıkar yerine kamu çıkarına öncelik verilmesine yardımcı olacaktır.
- Etik ilkeler kamu yönetimde işlerin etkin ve verimli sunulmasını sağlayacaktır (Yüksel, 2006: 185-186).

2. ALAN ARAŞTIRMASI

Çalışmamızın bu kısmında; 2005 yılında yürürlüğe giren “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” ile belirlenen kamu görevlilerinin uyması gereken etik davranış ilkelerinin, Aksaray ilindeki ve ilçe belediyelerinde görev yapmakta olan kamu görevlileri tarafından nasıl algılandığı tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen bir alan araştırmasının bulgularına yer verilmiştir.

2.1. Çalışmanın Amacı, Önemi ve Sınırlılıkları

Çalışmanın temel amacı; etik davranış ilkelerinin yerel yönetimlerde çalışan kamu personeli tarafından nasıl algılandığının tespit edilmesi, söz konusu ilkelere ilişkin olumlu ve olumsuz tutumlarının belirlenmesidir.

Ülkemizde kamu yönetimde etikle ilgili çalışmalar özellikle 2000’li yıllarda sayısal anlamda ciddi artış göstermektedir. Ancak bunlar içinde alan araştırmasına dayalı çalışmaların sayısı oldukça azdır. Yapılması planlanan alan araştırması belediyedeki çalışan kamu personellerinin etik algısını anlamamızda bize yol gösterici olacaktır.

Bu araştırma kullanılan örneklem ile sınırlıdır. Bu nedenle elde edilen sonuçları ülke bütününe genellemek amaçlanmamaktadır. Yine bu araştırma deneklerin cevaplarının samimi ve doğru olduğu varsayımıyla sınırlıdır. Son olarak araştırma belli bir zaman diliminde yapıldığından (26.04.2019 – 27.05.2019) ve zamanla tutumların değişebileceği düşünüldüğünden, araştırma yapıldığı zamanla sınırlıdır.

2.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırma evrenimizi Aksaray ilindeki belediyelerde (il, ilçe ve belde) görev yapan memur personel oluşturmaktadır. 24.03.2019 tarihi itibarıyla söz konusu belediyelerin toplam memur norm kadro sayısı 1476'dır. Araştırma örneklemi belirlemek için örneklem büyüklükleri tablosundan yararlanarak araştırmamızın %70 ve % 80 güven aralığında çıkması için katılımcı sayımız 300 kişi olarak belirlenmiştir. Örneklemi belirlendikten sonra 350 anket formu ilk olarak Aksaray Belediyesinde dağıtılarak devamında ilçe belediyeleriyle anket çalışması tamamlanmıştır. 350 anket formundan 300 tanesi elimize ulaşmıştır. Elimize ulaşan anket formlarından 47 tanesi düzgün cevaplamadığı tespit edilerek 253 tanesi değerlendirmeye alınmıştır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Kamu görevlilerinin etik davranış ilkelerine ilişkin algılarını ölçmeye yönelik bu alan araştırmasında veri toplama aracı olarak "anket yöntemi" kullanılmıştır. Anket formumuz 'Türkiye'deki Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri İle Başvuru Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmeliğin 5. Maddesinden başlayarak 22. Maddesinde son bulan ilkelerin her birinden yararlanarak 28 sorudan oluşturulmuştur. Anket sorularının anlaşılabilirliği tespit etmek için kamu görevlilerine pilot uygulama yapılmıştır. Bunun sonucunda anket sorularında anlaşılmayan ifadeler göz önünde tutularak gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Anket çalışmasına başlamadan önce kamu çalışanlarına araştırma hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra anket sorularını doldurmaları istenmiştir. Anket verileri toplanarak SPSS programında değerlendirmeye alınmış ve veriler analiz edilerek yorumlanmıştır. Anket formunda yer alan soruların değerlendirme aşamasında Anova Testi, Bağımsız T- Testi, Frekans Analizine bakılmıştır. Güvenirliğin ölçülmesinde 'Cronbach Alpha' değerine bakılmıştır. Ölçüm sonrasında Alpha değerine baktığımızda 0,76 olarak anketimiz güvenilir çıkmıştır.

2.4. Örneklem Demografik Özellikleri

Araştırmanın örneklemi oluşturan Aksaray belediyesi ve 7 ilçeden oluşan 253 katılımcı kamu çalışanları ait demografik bilgilere ilişkin merkez ve ilçe belediye oranları, cinsiyet durumu, eğitim durumu, yaş grubu, kıdem gibi değerlendirme sonuçları Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Grup	Sayı	%
Merkez	161	63,6
İlçeler	92	36,4
Cinsiyet		
Kadın	85	33,6
Erkek	168	66,4
Eğitim Durumu		
Lise Mezunu	69	27,3
Ön lisans Mezunu	65	25,7
Lisans veya Lisans Üstü	119	47,0
Yaş		
18-25	38	15,0
26-35	105	41,5
36-45	61	24,1
45+	49	19,4
Kıdem		
1-5 Yıl	100	39,5
6-10 Yıl	59	23,3
11-15 Yıl	24	9,5
16-20 Yıl	24	9,5
21+ Yıl	46	18,2

Görüldüğü üzere katılımcıların %63,6'sı il merkezinde, %36,4'ü ise ilçe belediyelerinde çalışmaktadır. Ankete katılanların %33,6'sı kadın, %66,4'ü erkektir.

Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında, %47'sinin lisans ya da lisansüstü bir programdan mezun olduğu görülmektedir. Bunları %27,3 oranı ile lise mezunları takip etmektedir. Ön lisans mezunu olanların oranı ise %25,7'dir.

Yaş grupları incelediğinde ise 26-35 yaş aralığında olan katılımcıların oranı %41,5'dir. Bunu %24,1 ile 36-45 yaş grubu takip etmektedir. Veriler katılımcıların genç ve orta yaş grubunda olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların çalıştıkları süre değerlendirildiğinde ise %39,5'inin 1-5 yıl, %23,3'ünün 6-10 yıl, %9,5'inin 11-15 yıl ve yine %9,5'inin 16-20 yıl arasında bir tecrübeye sahip oldukları görülmektedir. 21 yıl ve üzeri kıdeme sahip olanlar katılımcıların %18,2'sini oluşturmaktadır.

2.5. Örneklemin Etik İlkelerle İlişkin Bilgi Düzeyi

Türkiye'de kamu yönetiminde etiğe ilişkin altyapıyı düzenlemek amacıyla yapılan en önemli çalışma 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile kurulan Kamu Görevlileri Etik Kuruludur. Bu kanun 25.05.2004 yılında yürürlüğe girerek kamuda geçerli olan etik ilke ve standartları belirleme yetkisini Etik Kurula vermiştir. Bu kurulun etkin olarak çalışmasını sağlamak üzere 13.04.2005 tarihinde Kamu Görevlileri Etik Davranış

İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (İnal, 2012: 91).

Kurul kamu görevlilerinin hukuka uygun, adaletli, objektif işlem ve eylemlerde bulunmalarını amaçlayarak hizmet sunumunda kalite ve standardı göz önünde bulundurup, örgütün genel değerler içerisinde kamu hizmetlerinin etkin, verimli ve düzenli sunulmasını hedefleyen kurallar oluşturmuştur (<http://etik.ormansu.gov.tr>; Aydın, 2001: 3). Yukarıda sözü edilen mevzuat ile oluşturulan Kurul hakkında anketimize katılan kamu görevlilerinin bakış açısını tespit etmek için yöneltilen “Ülkemizde etik dışı davranışların önlenmesinde yasal ve idari tedbirler yeterlidir” yargısına ne düzeyde katıldıklarına ilişkin veriler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 2. Ülkemizde Yasal ve İdari Tedbirlerin Yeterlilik Düzeyi

Katılım Düzeyi	Sayı	%
Hiç Katılmıyorum	45	17,8
Katılmıyorum	74	29,2
Kararsızım	66	26,1
Katılıyorum	56	22,1
Tamamen Katılıyorum	12	4,7
Toplam	253	100,0

Tablodaki sonuçlar incelendiğinde katılımcıların yarısına yakınının (%47) söz konusu ifadeye katılmadıkları görülmektedir. “Kararsız” olduğunu belirtenlerin oranı ise %26,1’dir. Ülkemizdeki etiğe ilişkin yasal ve kurumsal altyapının yeterli olduğunu düşünenlerin oranı ise sadece %26,8’dir. Bu durum bize mevcut yasal ve idari tedbirlerin yeterli düzeyde olmadığını, bu konu hakkında ilave çalışmalar yapılması gerektiğini göstermektedir.

Katılımcıların etik davranış ilkelerine ilişkin algılarını belirlemeden önce, etik yönetmeliği ve etik sözleşmesi ile ilgili bilgi düzeyleri ölçülmüştür.

Tablo 3. Katılımcıların Etik Yönetmeliğine İlişkin Bilgi Düzeyi

Yönetmelik Hakkında Bilgi Sahibi Olma	Sayı	%
Var, ama bilgi sahibi değilim	107	42,3
Var, içeriği hakkında bilgi sahibiyim	34	13,4
Hayır, hiçbir bilgim yok	112	44,3
Toplam	253	100,0

2005 yılında çıkarılan Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile ilgili bilgi sahibi olup olmadıklarına ilişkin sorulan soruya katılımcıların %55,7’si “yönetmelik hakkında bilgim var”, %44,3’ü “hiç bir bilgim yok” biçiminde cevaplamışlardır. Yönetmelik hakkında bilgisi olanların (141 katılımcı)

%75,9'u içeriği hakkında bilgi sahibi olmadığını, %24,1'i ise bilgisinin olduğunu belirtmiştir. Görüldüğü üzere, katılımcıların %86,6'sının yönetmelik içeriğinden bilgisi bulunmamaktadır.

2.6. Örneklerin Bazı Etik İlkelerle İlişkin Algısı

Çalışmanın bu kısmında araştırmaya katılan kamu görevlilerinin yönetmelikte yer alan bazı etik ilkelerle ilişkin ifadeler ne düzeyde katıldığına ilişkin bulgulara yer verilecektir.

2.6.1. Vatandaşın Beyanına Güven

Vatandaş ile kamu yönetimi arasında sağlıklı bir ilişkinin kurmanın temeli güven olgusuna dayanmaktadır. Vatandaşın devlete, devletin de vatandaşa ne kadar güven duyduğu kamu yönetimin işleyişinde kendini göstermektedir (Bulut ve Kahraman, 2013: 339). Örneğin geleneksel kamu yönetiminde idare ve vatandaş arasında güvensizlik nedeniyle vatandaşın beyanına güvenmeyerek, vatandaşlardan istenilen bilgi ve belgelerde noter ve muhtar makamlarının onaylaması şartı aranmıştır. Bu uygulamalar kamu yönetiminde zaman kaybı yaşatarak, kaynak israfının yaşanmasına yol açmıştır. Yaşanılan bu durum kamu yönetimi ile vatandaş arasında mesafenin artmasına sebep olarak güvensizliğin artmasına neden olmuştur (Kamu Sektöründe Etiğin Güçlendirilmesi Projesi, 2014: 3).

Değişen kamu yönetimiyle birlikte kamu yönetimi ve vatandaş arasındaki ilişki güven esasına dayandırılarak, hizmetten yararlananların beyanları esas alınmaya başlanmıştır. Özellikle kamu yönetiminde yaşanan bilgi hizmetleri sistemlerinin gelişmesi vatandaşın istenilen bilgi ve belgelerin makamlarca onaylaması gereğini ortadan kaldırmıştır (Kamu Sektöründe Etiğin Güçlendirilmesi Projesi, 2014: 4). Kamu yönetiminde beyana güven ilkesi gereğince vatandaşın beyanının dikkate alınması, yönetime katılım, doğrudan yönetim, yönetimde açıklık, yönetim gibi unsurların gelişmesini sağlayarak, kamu yönetimi ve vatandaş arasında güven ve saygınlığın artmasına neden olacaktır (Al, 2002: 188-189).

Sözü edilen ilke Yönetmelikte “görevin yerine getirilmesinde kamu hizmeti bilinci” başlığı altındaki 5. maddesinde yer almaktadır. “Kamu görevlileri, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde; sürekli gelişimi, katılımcılığı, saydamlığı, tarafsızlığı, dürüstlüğü, kamu yararını gözetmeyi, hesap verebilirliği, öngörülebilirliği, hizmette yerindeliği ve beyana güveni esas alırlar.”

Araştırmaya katılan yerel yönetim personelinin yukarıdaki ilke bağlamında kendilerine yöneltilen “kamu görevlileri, kamu hizmetlerini yerine getirirken vatandaşın beyanını esas almalıdırlar” ifadesine katılım düzeyleri Tablo 4'de yer almaktadır.

Tablo 4. Örneklemin “Kamu görevlileri, kamu hizmetlerini yerine getirirken vatandaşın beyanını esas almalıdırlar” ifadesine katılım düzeyi

Katılma Düzeyi	Sayı	%
Hiç Katılmıyorum	18	7,1
Katılmıyorum	41	16,2
Kararsızım	45	17,8
Katılıyorum	108	42,7
Tamamen Katılıyorum	41	16,2
Toplam	253	100,0

Tabloda elde edilen sonuçlar incelendiğinde ifadeye katılanların oranı yüksektir (%58,9). Ancak örneklemin %23,3’ünün ifadeyi katılmaması dikkat çekicidir. Bu durum araştırmaya katılan kamu görevlilerinin yaklaşık dörtte birinin hala bu ilkeyi özümsemedikleri, kamu hizmetini yerine getirirken vatandaşın beyanı yerine noter ya da resmi kurumların onayını esas almanın doğru olduğuna inandıklarını göstermektedir.

2.6.2. Kamu Makamlarının Mevzuata Uygun Politikalarını, Kararlarını ve Eylemlerini Engellememe

Bürokrasi doğrudan siyasi karar verme sürecine katılmayan, fakat bu kararların uygulanmasında politikalar oluşturarak uygulayan kişilerdir. Asıl görevleri kamu hizmetleri sunmakla görevli olan bürokratlar ellerinde bulunan yetkilerini kullanarak siyasi ve yerel yönetimlerde etkili olmaya başlamışlardır. Yerel yönetimlerde bu durum merkezi ve yerel düzeyde atanmış bürokratların aynı görüşte olmadıklarında kendi değer yargılarıyla hareket etmeye çalıştıklarında ortaya çıkabilmektedir. Seçilmiş hükümet ya da belediye meclisince alınan kararları uygulamaktan kaçınması onları sabote etmeye çalışması bürokrasinin kurumlar üzerinde olumsuz etkisine örnek gösterebilmektedir. Bu durum kamu hizmeti sunumunda dürüstlük ve tarafsızlık ilkesinin zedelenmesine neden olabilir (Lamba, 2014: 54 ve Demir, 2011: 64).

Yukarıda kısaca açıklanan husus Yönetmeliğin “dürüstlük ve tarafsızlık” başlıklı 9. maddesinin son kısmında yer almaktadır: “Kamu görevlileri, kamu makamlarının mevzuata uygun politikalarını, kararlarını ve eylemlerini engellememelidir.”

Bu bağlamda konu hakkındaki bakış açılarını tespit etmek için araştırmaya katılan belediye personeline “kamu görevlileri, kamu makamlarının mevzuata uygun politikalarını, kararlarını ve eylemlerini engellememelidir”

ifadesine katılma düzeyleri sorulmuştur. Elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 5. Örneklemin “Kamu görevlileri, kamu makamlarının mevzuata uygun politikalarını, kararlarını ve eylemlerini engellememelidir” ifadesine katılım düzeyi

Katılım Düzeyi	Sayı	%
Katılmıyorum	6	2,4
Kararsızım	23	9,1
Katılıyorum	134	53,0
Tamamen Katılıyorum	90	35,6
Toplam	253	100,0

Tablodan elde edilen veriler doğrultusunda araştırmaya katılan belediye personelinin “bürokratik sabotaj” olgusuna karşı oldukları söylenebilir.

2.6.3. Nezaket ve Saygı

Kamu hizmetleri vatandaşların vergileriyle yerine getirilmektedir. Vatandaşlar düşük maliyet ve kaliteli hizmet alabilmek için vergilerini kamu görevlilerine emanet eder. Kamu görevlileri bu emanetin farkına vararak halka zevkle, sabırla, hevesle nezaket ve saygı çerçevesinde hizmet etmelidir (Kamu Sektöründe Etiğin Güçlendirilmesi Projesi, 2014: 18).

Kamu görevlileri hizmet sürecinde nezaket ve saygı çerçevesinde iş ve eylemleriyle ilgili açıklayıcı bilgilerle vatandaşları aydınlatmalıdır. Vatandaşlar çoğu zaman yazılı ve görsel afişlerle bilgilendirilse bile durumu resmi görevliye teyit ettirme meyillimidir. Bu sorunu çözebilmek için danışma birimleri oluşturarak kendilerine soru soran vatandaşları terslememeleri, sorulan soru kendilerini ilgilendirmiyorsa ilgili birim ve yetkili konusunda vatandaşa yol göstermeleri, hizmet bilincinin gereklerine uygun olarak davranmalıdır. Verilen görevi yeri ve zamanında yerine getirerek işi savsaklamamalı, kamu hizmetleri sunumunda herkese eşit davranarak çifte standartlar uygulamamalı, herkese eşit davranarak tarafsız olmalıdır (Şen, 2017: 32).

Yukarıda sözü edilen olumsuz tutum ve davranışları önleyebilmek adına, Yönetmeliğin 11. maddesinde “nezaket ve saygı” başlığı altında şu etik ilke yer almaktadır: “Kamu görevlileri, üstleri, meslektaşları, astları, diğer personel ile hizmetten yararlananlara karşı nazik ve saygılı davranırlar ve gerekli ilgiyi gösterirler, konu yetkilerinin dışındaysa ilgili birime veya yetkiliye yönlendirirler.” Bu konu hakkında kamu görevlilerinin bakış açısını tespit etmek için; “kamu görevlileri, hizmetten yararlananları konu yetkilerinin dışındaysa ilgili birime veya yetkiliye yönlendirmelidirler” ifadesi verilmiş ve katılma düzeyi sorulmuştur.

Tablo 6. Örneklemin “kamu görevlileri, hizmetten yararlananları konu yetkilerinin dışındaysa ilgili birime veya yetkiliye yönlendirmelidirler” ifadesine katılım düzeyi

Katılım Düzeyi	Sayı	%
Katılmıyorum	3	1,3
Kararsızım	12	4,7
Katılıyorum	140	55,3
Tamamen Katılıyorum	98	38,7
Toplam	253	100,0

Tablodaki veriler incelendiğinde araştırmaya katılan belediye personelinin büyük çoğunlukla (%94) söz konusu ifadeye katıldıkları görülmektedir.

2.6.4. Yetkili Makamlara Bildirme – İhbarcılık

Kamu yönetimde etiğin kurumsallaşma çabaları yönünde caba sarf edilmektedir. Çünkü kamu yönetimde kamu çalışanları hizmet sunumunda etik değerlere uygun olarak faaliyet göstermelidir. Etik değerlere uygun kamu hizmeti oluşturulmasında kurum içerisinde ahlak dışı bulunan ortaya çıkarılması önemlidir (Çiftçi, 2017: 148). Bir kamu kurumu içerisinde ahlak dışı davranışları, savurganlığı, yolsuzluğu, dolandırıcılığı, çifte standartlar uygulama, görevini kamu menfaati dışında kullanma gibi etik dışı davranışlardan haberdar olan kamu kurumundaki çalışan kamu çalışanlarıdır. Kurum içerisindeki etik değerlere sahip kamu çalışanları meslek onurunu korumak, kamu yönetiminde savurganlığı önlemek, yolsuz davranışlarda bulunanların yetkili makama bildirilmesi ya da başka bir ifadeyle ihbar edilmesi etik dışı davranışların ortaya çıkarılmasında önemlidir (Kamu Sektöründe Etiğin Güçlendirilmesi Projesi, 2014: 20).

İhbar, whistleblowing yani yasadışı olan bir olayı ya da etik olmayan durumları çözebilecek yetkili mercilere bildirmesi şeklinde tanımlanabilir (Çiftçi, 2017: 147). İhbarcılar yasadışı iş ve eylemlerde bulunmalarının talep edilmesi halinde veya hizmetlerini yürütürken bu tür eylem veya işlemde haberdar olduklarında ya da gördüklerinde durumu yetkili makamlara bildirirler (5176 sayılı kanun md. 12)

Kamu görevlilerinin karşılaşmış oldukları etik dışı davranışları üst makama bildirmesi, bu konu hakkında yetkili makamın gereken önlemi alması bu davranışların tekrar edilmesine engel olacaktır. Yetkili makamlar bu süreç içerisinde kendine gelen ihbarcılarında korumaları gerekir. Eğer kamu görevlisinin kimliği deşifre edilirse kurum içerisinde dışlanmasına sebep olarak yanlış uygulamaları bildirme konusunda cesaretini kaybetmesine neden olabilir. Bu bağlamda kamu görevlisinin bakış açısını tespit etmek için; “Kamu görevlileri, etik davranış ilkeleriyle bağdaşmayan bir duruma tanıklık etmeleri halinde durumu mutlaka yetkili makamlara bildirmelidir” sorusu sorulmuştur.

Tablo 7. Örneklemin “Kamu görevlileri, etik davranış ilkeleriyle bağdaşmayan bir duruma tanıklık etmeleri halinde durumu mutlaka yetkili makamlara bildirmelidir.” ifadesine katılma düzeyi

	Sayı	%
Katılmıyorum	2	0,8
Kararsızım	24	9,5
Katılıyorum	118	46,6
Tamamen Katılıyorum	109	43,1
Toplam	253	100,0

Tablodan elde edilen bilgiler doğrultusunda ‘Katılıyorum %46,6’, ‘Tamamen Katılıyorum %43,1’ oranında çoğunlukta çıkmıştır.

2.6.5. Çıkar Çatışmaları

Çıkar çatışması: “Kamu görevlilerinin görevlerini tarafsız ve objektif şekilde icra etmelerini etkileyen ya da etkiliyormuş gibi gözüken ve kendilerine, yakınlarına, arkadaşlarına ya da ilişkide bulunduğu kişi ya da kuruluşlara sağlanan her türlü menfaati ve onlarla ilgili mali ya da diğer yükümlülükleri ve benzeri şahsi çıkarlara sahip olmaları halini ifade eder.”(5176 sayılı kanun, md. 13).

Çıkar çatışmasının temel sorunu kamu görevlilerin tarafsız ve objektif şekilde görevleri yerine getirmemesinden, göreviyle ilgili konuda kamu çıkarı ile özel çıkarın çatışmasından kaynaklanmaktadır (Usta, 2016: 3). Çıkar çatışmasında kamu görevlileri görevini yerine getirirken tarafsız ve objektif davranması gerekirken bu amacın dışına çıkarak akraba, eş-dost, yakınlarına menfaat sağlayacak şekilde karar vermesidir (Kamu Sektöründe Etiğin Güçlendirilmesi Projesi, 2014: 23). Bu konu hakkında kamu görevlilerinin bakış açısını tespit etmek için ; “Kurumdan ayrılan veya emekli olan kamu görevlileri, kamu hizmetlerinden ayrıcalıklı bir şekilde faydalandırılabilir ve onlara imtiyazlı muamelede bulunabilir”, “Belediyeden ayrılan bir memur, ayrıldıktan hemen sonra bir şirkette çalışmaya başlayarak eski kurumundan ihale alabilir.”, “Kamu görevlileri resmi görevlerinin dışında ikinci bir işte çalışabilmelidir.”, “Hizmetten yararlanan vatandaşların vereceği giysi, takı, yiyecek vb, hediyeler hediye alma yasağının kapsamı dışında tutulmalıdır.”, “Belediye başkanı, davetli olduğu düğün, sünnet vb. organizasyonlarda kurumun bütçesinden alınan hediyeleri verebilir.”, “Üst yöneticilerin veya siyasilerin (milletvekili, parti il başkanı vb.) mevzuata uygun olmayan sözlü talep ve ricaları yerine getirilebilir.” soruları sorulmuştur.

Tablo 8. Örneklemin çıkar çatışmalarına ilişkin düşünceleri

Çıkar Çatışmalarına İlişkin İfadeler	Hiç Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Tamamen Katılıyorum	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kurumdan ayrılan veya emekli olan kamu görevlileri, kamu hizmetlerinden ayrıcalıklı bir şekilde faydalandırılabilir ve onlara imtiyazlı muamelede bulunabilir.	24	9,5	67	26,5	47	18,6	71	28,1	44	17,4
Belediyeden ayrılan bir memur, ayrıldıktan hemen sonra bir şirkette çalışmaya başlayarak eski kurumundan ihale alabilir.	19	7,5	69	27,3	59	23,3	70	27,7	36	14,2
Kamu görevlileri resmi görevlerinin dışında ikinci bir işte çalışabilmelidir.	25	9,9	68	26,9	54	21,3	73	28,9	33	13,0
Hizmetten yararlanan vatandaşların vereceği giysi, takı, yiyecek vb, hediyeler hediye alma yasağının kapsamı dışındadır.	10	4,0	42	16,6	33	13,0	68	26,9	100	39,5
Belediye başkanı, davetli olduğu düğün, sünnet vb. organizasyonlarda kurumun bütçesinden alınan hediyeleri verebilir.	12	4,7	45	17,8	47	18,6	49	19,4	100	39,5
Üst yöneticilerin veya siyasilerin (milletvekili, parti il başkanı vb.) mevzuata uygun olmayan sözlü talep ve ricaları yerine getirilebilir.	8	3,2	26	10,3	48	19,0	65	25,7	106	41,9

Kamu görevlileri, kurumda daha önce görev yapmış eski kamu personellerine kamu hizmetlerinden ayrıcalıklı bir şekilde faydalandırılmaz, onlara kurumda çalışan kamu görevlilerin önüne geçirecek imtiyazlı muamelede bulunamaz (5176 sayılı kanun, md.21). Bu kanun kamu

görevlilerinin görevlerini yerine getirirken tarafsız davranmasını öngörmektedir. Kamu görevlisi kamu kurumda çalışırken eski kamu görevlilerine ayrıcalıklı davranarak diğer çalışanların önüne geçirse tarafsızlığını zedelenmiş olur.

Kamu görevlilerinin bakış açısını tespit etmek için; “ Kurumdan ayrılan veya emekli olan kamu görevlileri, kamu hizmetlerinden ayrıcalıklı bir şekilde faydalandırılabilir ve onlara imtiyazlı muamelede bulunabilir” sorusu sorulmuştur. Tablodan elde edilen bilgiler doğrultusunda ‘Katılıyorum %28,1’ cevabı ve ‘ Katılmıyorum % 26,5’ cevapları yakın oranda çıkmıştır. Elde edilen bilgiler ışığında bu konu hakkında kamu görevlileri iki zıt kutupta cevap vermiştir. Bir taraf kurumdan ayrılan kamu görevlisini kamu hizmeti sunumunda ayrıcalıklı bir şekilde faydalandırırken, diğer taraftan ise kamu görevlileri kurumdan ayrılan kamu görevlisine kamu hizmetleri sunumunda özel çıkarı karıştırmadan ayrıcalıklı muamelede bulunmamaktadır.

Kamu kurumdan ayrılan kişilere, kanunda belirlenen hüküm ve süreler göz önünde tutularak, daha önceki görev yaptıkları kurum ve kuruluşlarda yüklenicilik, komisyonculuk, temsilcilik, bilirkişilik, aracılık ya da benzeri işleri dolaylı ya da doğrudan yapamaz (5176 sayılı kanun, md. 21). Kanun kapsamında kamu görevlilerinin ayrıldıkları kuruma karşı görev alması yasaklanmıştır.

Bu konu hakkında belediye çalışanlarının bakış açısını öğrenmek için; “Belediyeden ayrılan bir memur, ayrıldıktan hemen sonra bir şirkette çalışmaya başlayarak eski kurumundan ihale alabilir” sorusu sorulmuştur. Tablodan elde edilen veriler doğrultusunda ‘Katılıyorum %27,7’, ‘Katılmıyorum % 27,3’ oranları çoğunlukta çıkmıştır. Bu konu hakkında kamu görevlileri iki zıt kutup oluşturmuştur. Bir taraf ayrıldığı kuruma karşı görev almayı doğru bulurken, diğer taraf ise buna katılmamaktadır.

Kamu görevlileri resmi görevlerinin dışında ikinci bir işte çalışamaz. Bu konu hakkında kamu görevlilerinin bakış açısını tespit etmek için; “Kamu görevlileri resmi görevlerinin dışında ikinci bir işte çalışabilmelidir” sorusu sorulmuştur. Tablodan elde edilen bilgiler doğrultusunda ‘Katılıyorum %28,9’ oranında çoğunlukta çıkmıştır. Kamu görevlileri resmi görevlerinin dışında ikinci işte çalışmaya katıldıkları bu konunun herhangi bir sorun teşkil etmediği söylenebilir.

Kamu Görevlileri Etik Kurulu hediye alma yasağına ilişkin oldukça kapsamlı düzenlemeler yapmıştır. Kurum ve kuruluşlara yapılan bağışlar, kitap, cd, dergi, hatıra niteliğindeki hediyeler, sembolik değer taşıyan el sanat ürünleri yani maddi açıdan çok yüksek değeri olmayan hediyeler kanun kapsamında belirli sınırlar içinde yasak olmaktan çıkarılmıştır (Şen, 2019: 104). Bunun dışında menfaat sağlamak anlamına gelecek, veda ve kutlama hediyeleri, burs, seyahat, ücretsiz konaklama ve hediye çekleri, hizmetten yararlananlardan alınabilecek her türlü hediye, görev yapılan kurumdan alınacak borç ve krediler yasaklanmıştır. Kamu görevlilerinin bu konuda sınırlarını kesin çizgilerle çizmiş olması kamu personellerinin hizmet sunumunda hangi hediyeleri alıp hangi hediyeleri almayacağı konusunda yol gösterici olacaktır.

Kamu görevlilerinin bakış açısını tespit etmek için; “Hizmetten yararlanan vatandaşların vereceği giysi, takı, yiyecek vb. hediyeler hediye alma yasağının kapsamı dışında tutulmalıdır” sorusu sorulmuştur. Tablodan elde edilen bilgiler doğrultusunda ‘Tamamen Katılıyorum %39,5’ oranında çıkmıştır. Sonuç olarak kamu görevlileri hediye alma yasağının kapsamının genişletilmesini istiyor olabilir. Fakat katıldıkları bu durum etik ihlallerin daha çok yaşanmasına sebep olabilir. Kamu hizmetinin çabuk görülmesini isteyen vatandaşlar bu durumu kullanarak kamu görevlisinin etik ihlalleri daha çok işlemesine neden olabilir.

Kamu görevlileri, kamu kaynaklarını kullanarak hediye veremez, resmi gün, tören ve bayramlar dışında, hiçbir gerçek veya tüzel kişiye çelenk veya çiçek gönderemezler; görev ve hizmetle ilgisi olmayan kutlama, duyuru ve anma ilanları veremezler (5176 sayılı kanun, md.15). Kanun kapsamını değerlendirdiğimizde kamu kaynaklarının resmi gün ve bayramlar dışında kamu kaynaklarını kullanarak hediye, çiçek ve çelenk veremeyeceği belirtilmiştir. Kamu görevlileri sadece görevleri ile ilgili kutlama, duyuru ve anma ilanları verebilirler.

Bu konu hakkında kamu görevlilerinin bakış açısını tespit etmek için; “Belediye başkanı, davetli olduğu düğün, sünnet vb. organizasyonlarda kurumun bütçesinden alınan hediyeleri verebilir” sorusu sorulmuştur. Tablodan elde edilen bilgiler doğrultusunda ‘Tamamen Katılıyorum % 39,5’ cevabı çoğunlukta çıkmıştır. Sonuç olarak bu kurumda çalışan kamu görevlisi belediye başkanının kurum bütçesinden aldığı hediyeleri yanlış bulmamaktadır.

Kamu hizmetlerinde herhangi bir sıfat ve suretle çalışmakta olan kimse, üstünden aldığı emri, yönetmelik, tüzük, kanun veya Anayasa hükümlerine aykırı görürse, yerine getirmez ve bu aykırılığı o emri verene bildirir. Ancak, üstü emrinde ısrar eder ve bu emrini yazı ile yenilerse, emir yerine getirilir, bu halde, emri yerine getiren sorumlu olmaz. Ancak konusu suç teşkil eden emir, hiçbir suretle yerine getirilmez, yerine getiren kimse sorumluluktan kurtulamaz (Dursun, 2014: 232)

Kamu görevlileri hizmet sunumunda mevzuata göre hareket etmelidir. Üst yöneticilerin veya siyasilerin mevzuata uygun olmayan emir ve ricalarını ilgili makamlara bildirmelidir. Bu konu hakkında kamu personelinin bakış açısını tespit etmek için; “Üst yöneticilerin veya siyasilerin (milletvekili, parti il başkanı vb.) mevzuata uygun olmayan sözlü talep ve ricaları yerine getirilebilir” sorusu sorulmuştur. Tablodan elde edilen bilgiler doğrultusunda ‘Tamamen Katılıyorum %41,9’ oranında çoğunlukta çıkmıştır. Sonuç olarak bu durum kamu görevlisinin kararlarının tarafsız olmadığı, üst makam ya da siyasiler tarafından etkilendiği ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Yerel Yönetimde Çalışanların Bazı Etik İlkelerle İlişkin Etik Algısı: Aksaray Örneği çalışmamızı değerlendirecek olursa kamu görevlileri; “Kamu hizmetini yerine getirirken vatandaşın beyanı esas alınmalıdır”, “Kamu makamları mevzuata uygun politikaları, kararlarını ve eylemlerini engellememelidir”, “Kamu hizmetinden yararlananları konu yetkilerinin

dışındaysa ilgili birime veya yetkiliye yönlendirmelidir”, “Hizmetten yararlanan vatandaşların vereceği takı, giyecek vb. hediyeler hediye alma yasağı kapsamı dışında tutulmalıdır”, “Üst yöneticilerin mevzuata uygun olmayan sözlü talep ve ricaları yerine getirebilir”, “Etik dışı davranışlara tanıklık etmeleri halinde mutlaka yetkili makama bildirmelidir”, “Belediye başkanı, davetli olduğu düğün, sünnet vb. organizasyonlarda kurumun bütçesinden alınan hediyeleri verebilir” sorularında etik algı olumlu çıkmıştır. Bu sorularda etik algı olumlu çıksa da bazı hususlarda hizmet içi eğitimlerle kamu çalışanlarına farkındalık kazandırmak gerekmektedir. Birinci husus hediye alma yasağının kapsamı hakkında net bilgiye sahip olmadığını göstermektedir. Kamu görevlilerinin hediye alma yasağı kapsamında nelerin yasak olduğu yönetmelikte belirtilmiştir. Bu konu hakkında gerekli eğitimler yapılarak hediye alma yasağı kapsamı kamu görevlilerine öğretilmelidir. İkinci nokta ise üst makamların mevzuata uygun olmayan talep ve ricaları konusunda kamu görevlileri hangi emri yerine getirip hangisini getirmeyeceği hakkında bilgi sahibi olmadığı görülmektedir. Üst yöneticilerin ve siyasilere kamu görevlileri üzerinde etkili olduğu sonucunu çıkartabiliriz. Üçüncü husus ise belediye başkanlarının kamu bütçesinden aldığı hediyeler kamu görevlileri tarafından etik dışı davranış olarak görülmemektedir. Bu kanunun kapsamına göre kamu görevlileri kamu kaynaklarını kullanarak hediye veremezler. Yöneticilere bu konu hakkında bilinç kazandırmak kamu çalışanlarına rehberlik ederken yol göstermesinde yardımcı olacaktır.

Anket sonucumuzda kamu görevlilerinin etik dışı davranışları yetkili makama bildirme konusunda katıldıkları çoğunlukta çıkmıştır. Kamu görevlilerin karşılaşmış olduğu etik dışı davranışları üst makama bildirmesi bu konu hakkında yetkili makamın önlemini alması bu tür davranışların tekrar edilmesine engel olacaktır. Yetkili makamların görevleri dâhilinde hareket etmesi kamu yönetiminde işlerin hızlı gerçekleşmesine yardımcı olur. Kamu çalışanları kamu hizmet sunumunda kamunun çıkarlarının koruduğunu, hizmet sunumunda vatandaşa tarafsız davranarak mevzuata uygun politikalar almaya dikkat etmektedir. Ayrıca bu politikaları yerine getirirken de vatandaşın beyanı da esas almaktadır.

Ülkemizde etik dışı davranışların önlenmesinde yasal ve idari tedbirler yeterlidir sorusunda ise etik algı olumsuz çıkmıştır. Bu konu hakkında kamu çalışanları yasal ve idari tedbirleri yeterli görmemektedir. Bu olumsuz algı etik ilkelerin daha kolay ihlal edilmesine neden olur. İdari tedbirlerin caydırıcı olabilmesi için kamu görevlilerin bu konu hakkında yasal kuralların yeterli olduğunu düşünmesi gerekmektedir.

2005 yılında çıkarılan Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile ilgili bilgi sahibi olup olmadıklarına ilişkin sorulan soruya katılımcıların %55,7’si “yönetmelik hakkında bilgim var”, %44,3’ü “hiç bir bilgim yok” biçiminde cevaplamışlardır. Bir kısım yönetmenlik hakkında bilgi sahibiyken geriye kalan kısım ise yönetmenlik hakkında bilgi sahibi değildir. Bu sonuç bize kamu çalışanlarının tecrübe yılıyla da bağlantılı olduğunu söyleyebilir. 2004 yılından önce kamu kurumunda yer alan kamu çalışanları yönetmenlik

hakkında bilgi sahibi olmazken, 2004 yılı ve sonrasında kamu kurumlarında yer alan kamu çalışanları yönetmenlik hakkında bilgi sahibi olduğu göstermektedir

“Kurumdan ayrılan veya emekli olan kamu görevlileri, kamu hizmetlerinden ayrıcalıklı bir şekilde faydalandırılabilir ve onlara imtiyazlı muamelede bulunabilir”, “Kamu görevlileri resmi görevlerinin dışında ikinci bir işte çalışabilmelidir”, “Belediyeden ayrılan bir memur, ayrıldıktan hemen sonra bir şirkette çalışmaya başlayarak eski kurumundan ihale alabilir”, sorularında ise hem katılanların hem de katılmayanlar oranı yakın çıkmıştır. Bu konular üzerinde kamu çalışanlarına eğitimler yapılarak kurumundan ayrılanlara kamu görevlilerine tarafsızlığını zedeleyebilecek şekilde davranmaması, kurum dışında ikinci bir işte çalışmanın yasak olduğunu bu durumun hem kurumdaki görevini ihlal edebileceğini hem de çalıştığı ikinci işe karşı ayrıcalıklı muamelede bulunmaya sebep olabileceğini, belediyeden ayrılan bir memurun eski kurumuna karşı ihale alınamayacağı hakkında bilgilendirme yapılarak farkındalık kazandırmak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aydın, İ. P. (2001). Yönetmelik, Mesleki ve Örgütsel Etik. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Al, H. (2002). Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi. Ankara: Bilimadamı Yayınları
- Çiftçi, B. (2017). Türkiye’de Toplumsal Kültürün Örgütlerde İhbarcılık Üzerine Etkisi: Hofstede’in Kültürel Boyutlar Teorisi Bağlamında Bir Değerlendirme. International Journal of Academic Value Studies, Vol:3.
- Demir, F. (2011). Bürokrasi-Demokrasi İlişkisi ve Bürokratların Seçilmişlerce Kontrolü Sorunu. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:18 Sayı:2, Manisa.
- Dursun, S. (2014). Türk Ceza Hukuku’nda Emrin İfasının Hukuki Niteliğini Alman ve İtalyan Ceza Hukuku’yla Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVIII, Sayı: 2.
- İnal, T.(2012). Türk Kamu Yönetiminde Hediye Alma ve Verme Sorunu. Türk İdare Dergisi, Sayı 475. Aralık.
- Karababa, İ. Atmaca, M., Varol.,A, Çankaya, S.,Tekkeli, C,. (2014). Üniversitelerde Etik Eğitimi. 1. Ulusal Mühendislik Kongresi, İzmir: Foça.
- Kahraman, M. Bulut, Y. (2013). Kamu Yönetiminin İşleyişinde Vatandaş-Yönetim İlişkileri. Mustafa Kemal Üniversitesi Dergisi.

- Kamu Sektöründe Etiğin Güçlendirilmesi Projesi, (2014). Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Açıklamalarla Etik Davranış İlkeleri.
- Özgür, B. (2015). Kamu Yönetimi Denetçilerinde Etik Kültürün Geliştirilmesi. Denetim Dergisi.
- Sayılganoğlu, S. S. (2015). Yerel Siyasette Etik Kültürünün Gelişimi ve Toplum Üzerindeki Etkileri. İstanbul Aydın Üniversitesi, ABMYO Dergisi Sayı 40.
- Sayılganoğlu, S. S. (2015). Yerel Siyasette Etik.(Yüksek lisans tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şen, M, L. (1998). Kamu Yönetiminde Yozlaşmanın Önlenmesinde Yönetimsel Etik Yaklaşımı. (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Şen, M, L. (2017). Başbakanlık Kamu Görevlileri Etik Kurulu Etik Rehberi. Ankara : 6. Basım.
- Şen, M, L. (2019). Kamu Görevlilerini Yoldan Çıkararak Bubi Tuzakları: Hediye ve Bağışlar. Enderun Dergisi, Cilt:3, Sayı:2.
- Usta, S., Kocaoğlu, M. (2015). Kamu Yönetiminde Etik Davranış İlkeleri: Kırşehir Belediyesi Çalışanlarının Etik Algıları Üzerine Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.20, S.3.
- Usta, S. (2016).Kamu Yönetiminde Etik Bir Sorunsal Olarak Çıkar Çatışması ve Kamu Görevi Sonrası İstihdam. Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, Cilt:19 Sayı:2.
- Lamba, M. (2014). Bürokrasinin Siyaset Karşısında Güç Kaybetmesine Yönelik Gelişmeler. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 6 Sayı:11
- Yüksel, C. (2006). Kamu Yönetiminde Etik ve Türk Kamu Yönetiminde Etik Hakkında Yeni Yasal Düzenlemeler.

İnternet Kaynakları

- <http://etik.ormansu.gov.tr/etik/Files/EtikKurallar.pdf> (Erişim Tarihi: 11.04.2019).
- <https://www.mevzuat.gov.tr> Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri İle Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmenlik (Erişim Tarihi: 08.02.2020).
- <http://www.kamumalinyonetimi.org/p/kamu-yonetiminde-etik-etigin-onemi/>(Erişim Tarihi: 11.04.2019).



ENDERUN DERGİSİ
JOURNAL OF ENDERUN



e-ISSN: 2618-592X

YIL/YEAR: 2020 CİLT/VOL: 4 SAYI/ISSUE: 2

Çevrimiçi olarak / Available online at www.dergipark.org.tr/tr/pub/enderun

**TÜRKİYE EKONOMİSİNDE DÖVİZ KURU OYNAKLIĞI
İLE DIŞ TİCARET DENGESİNİN ASİMETRİK
EŞBÜTÜNLEŞME YÖNTEMİYLE ANALİZİ**

ANALYSIS FOREIGN TRADE OF TURKEY AND EXCHANGE RATE
VOLATILITY WITH ASYMMETRIC COINTEGRATION METHODS

Makalenin
Gönderim Tarihi:
03/09/2020

Onur AKKAYA ^a

^aKilis Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi,
onurakkaya@kilis.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2694-9073

Makalenin
Kabul Tarihi:
09/10/2020

Sumru BAKAN ^b

^bKilis Üniversitesi, İktisat Bölümü, Doç. Dr.
sumrubakan@kilis.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4686-6439

65-75

ÖZET

Çalışmanın teorik alt yapısı Rose ve Yelen (1989) makalesinde geçen modellemelere dayanmaktadır. Çalışmada kullanılan değişkenler, üç aylık periyodlar halinde USA dolar kuru paritesi, Euro kuru paritesi, ihracat, ithalat ve ihracatın ithalatı karşılama oranı şeklindedir. Çalışmanın veri setinde, 2002-2018 dönemi ele alınarak Hansen (1997) asimetrik eş bütünlüşme yöntemi (TAR) yardımıyla ölçülmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, çalışmada, döviz kurlarında yaşanan bir çalkantının, M/X dengesinde beklenenden daha yavaş bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Hızlı bir dengeye dönme hareketi görülmezken, özellikle M/X dengesinin döviz kurundan kaynaklı değişimlerde pozitiften dönüşü dengeye negatiften dönüşüne oranla görece daha yavaştır. Hatta asimetrik modellerin katsayılarını negatiften dengeye ve pozitiften dengeye dönme olarak karşılaştırdığımızda USA Doları'nda 2 katlık, Euro'da ise 3 katlık bir değişimde negatiften dengeye dönme hızı farklılığı tespit edilmiştir."

Anahtar Sözcükler: Asimetrik Düzeltme, Döviz Kuru, Dış Ticaret Dengesi, Türkiye Ekonomisi, İhracat ve İthalat

ABSTRACT

The theoretical background of the study is based on the modelling in Rose and Yelen (1989). The variables used in the study are US dollar exchange rate, Euro exchange rate, export, import and import coverage ratio in quarterly periods. In the data set of the study, Hansen (1997) was tried to be measured with the help of asymmetric co-integration method (TAR) by considering the 2002-2018 period. According to the results, it is observed that a turbulence in exchange rates has a slower effect on M/X balance than expected. While there is no rapid return to equilibrium, the positive return of the M/X balance from exchange rate is relatively slower than the negative return of the balance

Keywords: Asymmetric Correction, Exchange Rate, Trade Balance, Turkey Economy, Export and Import

1. Giriş

Devalüasyon yerli malların fiyatını döviz cinsinden düşürürken, dışarıdan alınan malların ulusal para cinsinden fiyatını artırır. Devalüasyonla hedeflenen, bir taraftan ihracatın artmasını teşvik ederek döviz gelirlerini arttırmak, bir başka taraftan ise ithal malların yurt içi talebini kısırarak döviz tasarrufu sağlamaktır. Devalüasyonun cari işlemler dengesini düzenleyici ve iyileştirici bir sonuç vermesi, Marshall-Lerner koşuluna, $e_m + e_x \geq 1$, bağlıdır. Bu esnekliklerin toplamı 1'den ne kadar büyük olursa döviz kurundaki ayarlamaların dış ticaret dengesi üzerindeki etkisi de o ölçüde büyük olacaktır (Karagöz ve Doğan, 2005: 220).

Dış dünya ile bütünleşme sonucu artan dışa bağımlılık sorunu nedeniyle özellikle 1980'den sonraki yıllarda çok ciddi krizlerle karşı karşıya kalınmıştır. 2001 ve 2008 krizleri buna örnektir. Kriz sürecinde uygulanan iktisadi politikaların seçiminde ve uygulanmasında ortaya çıkan yanlış yönlendirmeler ülkeyi yüksek maliyetli bir sürece sürüklemiştir. Çağımıza kadar politikacılar tarafından uygulanan popülist politikalara bağlı olarak şekillenen yüksek fiyat artışları, kamu açıkları ve gerçekçi olmayan döviz kuru politikaları sonucu dünya ekonomisine uyum sağlayamadan finansal serbestleşmeye geçirilmesi, diğer ülkelerde yaşandığı gibi Türkiye'yi de dış şoklara duyarlı hale getirmiş, yüksek faiz düşük kur ilişkisi ekonomik krizlere ortam hazırlamış ve kısa vadeli spekülasyon sermaye hareketlerini hızlandırmıştır (Alptekin, 2009: 133).

Bilindiği üzere, 1980 sonrası dünyada ve ülkemizde serbest piyasa ekonomisine geçiş ve dış dünya ile bütünleşme eğilimlerine bağlı olarak uluslararası mal, hizmet, sermaye ve finansal piyasaların bütünleşmesi,

uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleşmesi gündeme gelmiştir. Bunun sonucu olarak, uluslararası sermaye hareketleri 1980'lerin ortalarında ve özellikle de 1990'lı yıllarda daha akışkan hale gelmiştir. Diğer yandan, 1989 yılında Berlin Duvarının yıkılıp, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi ve eski Sovyetler Birliği'nin dağılması ile ayrılan ve bağımsızlığını ilan eden ülkelerin de piyasa ekonomisine geçmesi de bu süreci hızlandırmıştır. Bu ise ülkelerin, özellikle de ülkemiz gibi gelişme yolundaki ülkelerin dışa bağımlılığını arttırarak, ekonomik krizlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1994 Meksika, 1997 Güneydoğu Asya, 1999 Brezilya, 2001 Arjantin Krizleri, Türkiye'deki 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizi ve 2008 Dünya Krizi buna örnek gösterilebilir. Diğer yandan, ülkemizde kriz dönemlerinde uygulanan yanlış ve kimi zaman kısa vadeli ve günü kurtarmaya dönük politikalar ekonomiyi açmazlara sürüklemiştir. Bu bağlamda gerçekleşen yüksek fiyat artışları, kamu açıkları ve gerçekçi olmayan döviz kuru politikaları sonucu dünya ekonomisine uyum sağlayamadan finansal serbestleşmeye ve uluslararası finansal piyasalarla bütünleşmeye geçilmesi ülkemizi de diğer gelişme yolundaki ülkelere benzer şekilde dış şoklara duyarlı hale getirmiştir. Gerçekleşen yüksek faiz düşük kur ilişkisi de ekonomik krizlere ortam hazırlayarak kısa vadeli sermaye hareketlerini hızlandırmıştır.

Çalışmanın teorik alt yapısı Rose ve Yelen (1989) makalesinde yer alan modellemelere dayanmaktadır. Çalışmalar, reel döviz kuru, ülke içi ve dış ekonomi reel gelir değişkenlerine dayanmaktadır. Çalışmanın veri seti, 2002-2018 dönemi için üç aylık döviz kuru değerleri ve dış ticaret verileri elde edilerek Hansen (1997) asimetrik eş bütünleşme yöntemi yardımıyla analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde metodolojik yapı ve veri setine, üçüncü bölümde kullanılan analiz sonrası elde edilen ampirik sonuçlara ve son bölümde elde edilen sonuçlara yer verilmiştir.

2.Methodoloji ve Veri Seti

Çalışmanın teorik alt yapısını Rose ve Yelen (1989)'in makalesinde yer alan modellemelere oluşturmaktadır. Çalışma, reel döviz kuru, ülke içi ve dış ekonomi reel gelir değişkenlerine dayanmaktadır.

$$X_t = \left(\frac{P}{P^*E} \right)_t^\eta * (Y_t^*)^\varepsilon$$

$$M_t = \left(\frac{P^*E}{P} \right)_t^\gamma * (Y_t)^z$$

Modellerde X; ihracat, M; ithalat, E; minimum döviz kuru değişimi (Duasa;

2009) ve P , P^* ve Y , Y^* değişkenleri ise sırasıyla yerli ve yabancı fiyat düzeyi ile geliri temsil etmektedir. η ve γ değişkenleri ise sırasıyla ihracatın döviz kuru esnekliği ve ithalatın döviz kuru esnekliğini göstermektedir. ε değişkeni ihracatın gelir esnekliğini ve Z ise ithalatın gelir esnekliğini göstermektedir. Buna göre denklemlerin doğal logaritması alındığında;

$$\begin{aligned} \ln X_t &= \eta[\ln P_t - \ln P^*_t - \ln E_t] + \varepsilon \ln Y_t^* \\ \ln M_t &= \gamma[\ln P^*_t - \ln E_t - \ln P_t] + z \ln Y_t \end{aligned}$$

şeklinde tanımlanabilmektedir. Yapılan çalışmadaki analizlerde yukarıdaki bahsedilen teorik alt yapıdan yararlanılmıştır.

Ele alınan veri setinde ise beş farklı değişken kullanılmıştır. Bu değişkenlerin açıklaması Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo.1 Analizde Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	Açıklaması
M/X	2002Q2-2018Q3 arasındaki Türkiye ekonomisinin toplam ithalatının, ihracata oranlanması (“ln” türünde) (US Doları cinsinden) (Kaynak:TCMB EVDS)
X	2002Q2-2018Q3 arasındaki Türkiye ekonomisinin toplam ihracatı (“ln” türünde) (US Doları cinsinde) (Kaynak:TCMB EVDS)
M	2002Q2-2018Q3 arasındaki Türkiye ekonomisinin toplam ithalatı (“ln” türünde) (US Doları cinsinde) (Kaynak:TCMB EVDS)
RER₁	2002Q2-2018Q3 arasındaki (USD) ABD Doları/TL kuru (Döviz Satış)-Düzy (“ln” türünde) (Kaynak:TCMB EVDS)
RER₂	2002Q2-2018Q3 arasındaki (USD) (EUR) Euro/TL kuru (Döviz Satış)-Düzy (“ln” türünde) (Kaynak:TCMB EVDS)

Çalışmada, kullanılan veri seti ilk olarak içsel kırılma testine tabi tutulmuştur. Analiz için Peron (1989), Perron ve Vogelsang (1992), Vogelsang ve Perron (1998) analizleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 2 ve Tablo 3 ‘de gösterilmiştir.

Simetrik eşbütünleşme analizi için ise Engle-Grager (1987) çalışması dikkate alınmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4, 5, 6 ve 7’de gösterilmiştir. Asimetrik hata düzeltme mekanizması TAR modellemesinde Hansen (1997) yöntemi kullanılmıştır. Sonuçları Tablo 8 ve 9’da gösterilmiştir.

3.Ekonometrik Analiz Sonuçları

Yukarıda bahsedilen değişkenler ilk olarak yapısal kırılma (içsel) birim kök testinde analiz edilmiştir. Tablo 2 ve Tablo 3'te elde edilen birim kök testi sonuçları özetlenmiştir.

Tablo 2 Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi

Değişkenler	Düzy Durağan	Fark Durağan
M/X	-4.1006	-9.0506***
X	-3.1177	-10.5021***
M	-3.6819	-8.3436***
RER_1	2.0937	-6.6134***
RER_2	1.3188	-6.2363***

Not: ***, 1% düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Değişkenlerin yapısal kırılma testi sonuçlarına bakıldığında (Tablo 2) bütün değişkenlerin birinci farkta %1 anlamlılıkta durağan olduğu görülmektedir. Bu durum sahte ve birim kökün olmadığını işaret etmektedir.

Tablo 3 Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi (Sabit Değerli)

Değişkenler	Düzy Durağan	Fark Durağan
M/X	-4.7929	-9.6520***
X	-4.1974	-10.4786***
M	-4.4028	-8.4153***
RER_1	-0.1112	-7.0154***
RER_2	0.8564	-6.6499***

Not: ***, 1% düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Değişkenler için yapısal kırılmalı birim kök testi sabitli olarak uygulandığındaki sonuçlar Tablo 3'te gösterilmiştir. Bu sonuçlar da %1 anlamlılık seviyesinde birim kökün var olmadığını tekrardan teyit etmektedir.

Uzun Dönem İlişki

Çalışmada iki farklı para birimi için üç farklı modelin tahminlenmesi

gerçekleştirilmiştir. Kullanılan modelleri şu şekilde tanımlayabiliriz.

RER_1 için:

$$\text{Model 1: } \frac{X}{M} = \beta_0 + \beta_1 RER_1 + \varepsilon_t$$

$$\text{Model 2: } X = \alpha_0 + \alpha_1 RER_1 + \varepsilon_t$$

$$\text{Model 3: } M = \gamma_0 + \gamma_1 RER_1 + \varepsilon_t$$

RER_2 için:

$$\text{Model 4: } \frac{X}{M} = \beta_0 + \beta_1 RER_2 + \varepsilon_t$$

$$\text{Model 5: } X = \alpha_0 + \alpha_1 RER_2 + \varepsilon_t$$

$$\text{Model 6: } M = \gamma_0 + \gamma_1 RER_2 + \varepsilon_t$$

şeklinde. Bu modellerin sonuçları Tablo 4 ve Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 4 Uzun Dönem Model Sonuçları (RER_1 e göre)

Model Değişkenleri	LnM/X (Model 1)	LnX (Model 2)	LnM (Model 3)
Sabit	0.607*** (38.77)	5149*** (6.10)	2696*** (4.00)
Ln RER_1	0.024*** (3.41)	2222*** (5.73)	9352*** (6.38)
Gözlem sayısı	67	67	67
Düzeltilmiş R kare	0.13	0.32	0.18
F test	11.69***	32.90***	16.07***

Not: ***, 1% düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

RER_1 için kullanılan ilk üç modelin uzun dönem sonuçlarına baktığımızda (Tablo 4); tüm modellerin logaritmik sonuçlarının 1% anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu görmekteyiz.

Tablo 5 Uzun Dönem Model Sonuçları (RER_2 e göre)

Model Değişkenleri	LnM/X (Model 4)	LnX (Model 5)	LnM (Model 6)
Sabit	0.614*** (34.40)	3663*** (4.46)	3176*** (5.68)
Ln RER_2	0.017*** (2.52)	2417 (7.73)	6955*** (4.73)

Gözlem sayısı	67	67	67
Düzeltilmiş R kare	0.07	0.47	0.32
F test	6.39**	59.88***	32.27***

Not: ***, ** ; sırasıyla 1% ve 5% düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir

RER_2 için kullanılan ilk üç modelin sonuçlarına baktığımızda (Tablo 5); tüm modellerin logaritmik sonuçlarının 1% ve 5% anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu görmekteyiz.

Tablo 6 Engle-Granger ADF Eşbütünlüşme Testi (RER_1 e göre)

	t değeri		Kritik Değer	
		1%	5%	10%
(M/X)	-4.32	-3.53	-2.90	-2.59
X	-1.78	-3.53	-2.90	-2.59
M	-1.92	-3.53	-2.90	-2.59

RER_1 için kullanılan ilk üç modelin Engle-Granger Eşbütünlüşme sonuçlarına baktığımızda (Tablo 6); Model 2 ve Model 3'ün anlamsız olduğu ve hata terimlerinin durağan olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Model 1 için anlamlı ve hata teriminin durağan olduğunu görmekteyiz. Buna göre devam eden analizlerde Model 2 ve Model 3 istatistiki olarak anlamsız sonuçlar vereceğinden dolayı kullanılmayacaktır.

Tablo 7 Engle-Granger ADF Eşbütünlüşme Testi (RER_2 e göre)

	t değeri		Kritik Değer	
		1%	5%	10%
(M/X)	-4,20	-3.53	-2.90	-2.59

X	-1.13	-3.53	-2.90	-2.59
M	-1.41	-3.53	-2.90	-2.59

RER_2 için kullanılan ilk üç modelin Engle-Granger Eşbütünleşme sonuçlarına baktığımızda (Tablo 7); Model 5 ve Model 6'nın anlamsız olduğu ve hata terimlerinin durağan olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Model 4 için anlamlı ve hata teriminin durağan olduğunu görmekteyiz. Buna göre devam eden analizlerde Model 5 ve Model 6 istatistiki olarak anlamsız sonuçlar vereceğinden dolayı kullanılmayacaktır.

Tablo 8 M/X için TAR Hata Düzeltme Modeli (RER_1 e göre) (Model 1)

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı (TAR) $\Delta M/X$	t değeri
Sabit	0.3456***	3.2313
$M_t \varepsilon_{t-1}$	0.6330***	4.2326
$(1 - M_t) \varepsilon_{t-1}$	1.2446***	3.4555
$\Delta M/X_{t-5}$	-0.4803	-2.6214
$\Delta M/X_{t-6}$	-1.0287**	-2.6602
Düzeltilmiş R kare	0.540	
F istatistik	5.950***	

Not: ***, ** ; sırasıyla 1% ve 5% düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

TAR hata düzeltme modelinin M/X modeli için tahminlenmesi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 8'de gösterilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre M/X ile RER_1 arasında asimetrik bir nedenselliğin olduğu görülmektedir. M/X ve RER_1 arasındaki geçici denge durumu bozulduğunda M/X' deki yaşanan yükseliş ile tekrardan dengeye geldiği görülmüştür. Bu durumu model için şu şekilde açıklayabiliriz:

Model 1 için:

$$\frac{\Delta M}{X} = K - 0.633 \left[\frac{M}{X_{t-1}} + 0.607 - 0.0204 RER_1 \right], \widehat{\varepsilon_{t-1}} > 0 \text{ için}$$

$$\frac{\Delta M}{X} = K - 1.244 \left[\frac{M}{X_{t-1}} + 0.607 - 0.0204 RER_1 \right], \widehat{\varepsilon_{t-1}} < 0 \text{ 'dir.}$$

Tablo 9 M/X için TAR Hata Düzeltme Modeli (RER_2 e göre) (Model 4)

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı (TAR) $\Delta M/X$	t değeri
Sabit	0.3589***	3.1520
$M_t \varepsilon_{t-1}$	0.5896***	3.9936
$(1 - M_t) \varepsilon_{t-1}$	1.4918***	3.6869

$\Delta M/X_{t-5}$	-0.7764*	-1.7888
$\Delta M/X_{t-6}$	-0.3959**	-2.2397
Düzeltilmiş R kare	0.537	
F istatistik	5.9016***	

Not: ***, **, * ; sırasıyla 1%, 5% ve 10% düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

TAR hata düzeltme modelinin M/X modeli için tahminlenmesi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 9’da gösterilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre M/X ile RER_2 arasında asimetrik bir nedenselliğin olduğu görülmektedir. M/X ve RER_2 arasındaki geçici denge durumu bozulduğunda M/X’deki yaşanan yükseliş ile tekrardan dengeye geldiği görülmüştür. Bu durumu model için şu şekilde açıklayabiliriz:

Model 4 için:

$$\frac{\Delta M}{X} = K - 0.589 \left[\frac{M}{X_{t-1}} + 0.614 - 0.017RER_2 \right], \widehat{\varepsilon_{t-1}} > 0 \text{ için}$$

$$\frac{\Delta M}{X} = K - 1.491 \left[\frac{M}{X_{t-1}} + 0.614 - 0.017RER_2 \right], \widehat{\varepsilon_{t-1}} < 0 \text{ 'dir.}$$

Tablo 10 Kısa Dönem Denklemi (ARDL)

Bağımlı Değişken: M/X	Katsayı	Standart Hata	t-istatistik
RER_1 (1,2)	0.1046***	0.03031	3.4530
Düzeltilmiş R:0.466 DW istatistik: 1.8415			
RER_2 (1,1)	0.0880***	0.0295	2.9761
Düzeltilmiş R:0.466 DW istatistik: 1.8415			

Model 1 ve Model 4 için yapılan uzun dönem ve TAR tahmini sonrası kısa dönem tahmini sonuçları Tablo 10’da verilmiştir. Bu modellerde ARDL yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara RER_1 ve RER_2 değişkenleri M/X değişkeni ile pozitif değerli ve 1% düzeyinde anlamlı ilişkiye sahiptir. RER_1 ’in M/X üzerindeki etki gücü RER_2 ’e göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 11 Dinamik En Küçük Kareler (DOLS) Yöntemi Sonuçları

Bağımlı Değişken: M/X	Gecikme:1
RER_1	0.1275***
Bağımlı Değişken: M/X	Gecikme:1
RER_2	0.0881***

Elde edilen sonuçların geçerliliğini kontrol etmek için dinamik en küçük kareler (DOLS) yöntemiyle Model 1 ve Model 4 yeniden tahminlenmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 11’de verilmektedir. Yine RER_1 ve RER_2 değişkenleri M/X değişkeni ile pozitif değerli ve 1% düzeyinde anlamlı ilişkiye sahiptir. RER_1 ’in M/X üzerindeki etki gücü RER_2 ’e göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum önceden kullanılan ARDL yöntemi sonuçlarını destekler niteliktedir.

SONUÇ

Döviz kurunda yaşanan şokların etkilerinin dış ticaretteki etkisini görmek için yapılan çalışmada Amerikan Doları/Türk lirası ($\$/TL$) (RER_1 ile tanımlanmıştır) ve Euro/Türk lirası ($\$/TL$) (RER_2 ile tanımlanmıştır) pariteleri ile ihracat (X), İthalat(M) ve ihracatın ithalata oranına (M/X) dayanan modellemeler kullanılmıştır. Çalışmanın analiz kısmında ilk olarak simetrik temelli olan Engle-Granger (1987) eşbütünleşme yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlarda modeller arasında ilişkinin uzun dönemli varlığında (Model 1 ve Model 4 hariç) bazı modellerin hata terimlerinin durağan olmadığı görülmüştür. Ardından sonuçların daha etkin değerlerinin elde edilmesi için Hansen (1997) asimetrik modellemesi kullanılmıştır. Çalışmada, döviz kurunda yaşanan bir çalkantının, M/X dengesinde daha yavaş bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Özellikle M/X dengesinin döviz kurundan kaynaklı değişimlerde pozitiften dönüşü dengenin negatiften dönüşüne görece daha yavaştır. Hatta asimetrik modellerin katsayıları negatiften dengeye ve pozitiften dengeye dönme olarak karşılaştırdığımızda RER_1 ’de 2 katlık, RER_2 ’de ise 3 katlık bir değişimde negatiften dengeye dönme hız fark tespit edilmiştir. İki farklı döviz kuru paritesinde yaşanan bu değişimin temelinde ise Euro/Türk lirası ($\$/TL$)’in M/X dengesindeki etkisinin büyüklüğünün Türkiye’nin dış ticaretindeki öneminden kaynaklandığı söylenebilir. Özellikle bu durum dış ticaret politikası belirlerken göz önünde tutulmalıdır.

Sonuç olarak, Türkiye ekonomisinin M/X dengesinde döviz kurlarının etkili olduğu görülmektedir. Bu döviz kurları içinde ise Euro/Türk lirası ($\$/TL$)’nin, Amerikan Doları/Türk lirası ($\$/TL$)’e göre daha dinamik ve etkili olduğunu (özellikle M/X dengesinin negatiften dönerken) söylenebilir. Bu durum dikkate alınarak dış ticaretteki ağırlığını dikkate alan kur sepeti üzerine kurulmasının dengeye gelmekte daha yavaş olan gündelik kur değerlerine göre sağlıklı olacağı ve oluşan döviz kuru kaynaklı dış ticaret dengesizliklerinin daha hızlı aşılacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Alptekin, V., (2009), Türkiye’de Dış Ticaret- Reel Döviz Kuru İlişkisi: Vektör Otoregresyon (VAR) Analizi Yardımıyla Sınanması, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:2, Sayı:2, S.132-149.
- Alptekin, V., (2009), Türkiye’de Dış Ticaret- Reel Döviz Kuru İlişkisi: Vektör Otoregresyon (VAR) Analizi Yardımıyla Sınanması, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:2, Sayı:2, S.132-149.
- Duasa J., (2009), Asymmetric Cointegration between Real Exchange Rate and Trade Variables: The Case of Malaysia, Economic Change and Restructuring. Cilt. 41, Sayı.2: 125-141.
- Engle, R.F., Granger C. W. J. (1987). "Cointegration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing", *Econometrica* 55,251-276.
- Hansen, F.T. (1997), Stabilizing Selection And The Comparative Analysis Of Adaptation, *International Journal Of Organic Evolution*, 51(5), 1997, ss.1341-1351.
- Karagöz, M., Doğan, Ç., (2005), Döviz Kuru Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:15, Sayı:2, Sayfa:219-228, Elazığ.
- P. Perron and T. Vogelsang (1992), Nonstationarity and level shifts with an application to purchasing power parity. *Journal of Business and Economic Statistics*, 10, 301-320.
- Rose, A. ve Yelen, J. (1989), Is there a J-curve?, *Journal of Monetary Economics*, 1989, Cilt. 24, Sayı.1, 53-68.
- Vogelsang, T. J. ve Perron, P. (1998). Additional tests for a unit root allowing for a break in the trend function at an unknown time. *International Economic Review*, 1073-1100.



ENDERUN DERGİSİ
JOURNAL OF ENDERUN



e-ISSN: 2618-592X

YIL/YEAR: 2020 CİLT/VOL: 4 SAYI/ISSUE: 2

Çevrimiçi olarak / Available online at www.dergipark.org.tr/tr/pub/enderun

ÇEVRE POLİTİKALARININ UYGULANMASINDA YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ

THE ROLE OF LOCAL GOVERNMENTS IN IMPLEMENTING ENVIRONMENTAL POLICIES

Makalenin
Gönderim Tarihi:
08/10/2020

Makalenin
Kabul Tarihi:
21/10/2020
76-90

Esra ÇİĞDEM^a

^aTokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi,
esracgdm94@hotmail.com, ORCID:0000-0003-1443-9914

ÖZET

Çevre sorunlarının önlenmesi ve çevre kalitesinin iyileştirilmesi sorumlulukları bulunan yerel yönetimlerde bulunması gereken belirli özellikler vardır. Öncelikle yerel yönetimler, “demokratik”, “saydam”, ve “özerk” bir yapıya sahip olmalıdır. Yerel yönetimler, hizmet ettikleri yerin sosyal ve çevresel özelliklerine uygun bir çevre politikası geliştirmeli ve belirlenen çevre politikasını hayata geçirmelidir. Toplumun ve çevrenin yerel özelliklerini dikkate alınarak geliştirilen çevre politikasını, merkezi yönetimin olumsuz müdahalesi olmaksızın hayata geçirebilmek için “özerk” bir yönetim yapısına sahip olmalıdır. Çevre sorunları, insanların yaşamla ilgili müdahalelerinden kaynaklanmaktadır. Yerel yönetimlerin varoluş nedenleri, insan yaşamı ve insan yaşamının kalitesinin iyileştirilmesiyle ilgilidir. Bu yüzden yerel yönetimler dışarıdan bırakılarak çevrenin korunması ve geliştirilmesi olanaklı değildir. Çevre sorunlarının başlıca nedeni olan insan müdahalelerinin büyük bir çoğunluğu, belediyelerin yetki sınırları içinde, ya belediyelerin izni ve denetimi altında ya da doğrudan doğruya belediyelerce gerçekleştirilmektedir. Çalışmada, çevre ve çevre yönetim sistemi hakkında temel açıklamalar yapıldıktan sonra yerel yönetimlerin bu alandaki görev ve sorumluluklarına yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Çevre Sorunları, Çevre Yönetimi, Çevre Politikaları ve Yerel Yönetimler

ABSTRACT

There are certain features that should be found in local governments that have responsibilities for preventing environmental problems and improving environmental quality. First of all, local governments should have a "democratic", "transparent" and "autonomous" structure. Local administrations should develop an environmental policy in line with the social and environmental characteristics of the place they serve, and implement the determined environmental policy. To do this, it must have an autonomous structure. It should have an "autonomous" management structure in order to implement the environmental policy, which is developed by taking into account the local characteristics of the society and the environment, without the negative intervention of the central government. Environmental problems arise from people's interventions with life. The reasons for the existence of local governments are related to the improvement of human life and the quality of human life. Therefore, it is not possible to protect and improve the environment by excluding local governments. The majority of human interventions, which are the main cause of environmental problems, are carried out within the jurisdiction of the municipalities, either under the permission and supervision of the municipalities or directly by the municipalities.

In the study, after making basic explanations about the environment and environmental management system, the duties and responsibilities of local administrations in this field are included.

Keywords: Environment, Environmental Problems, Environmental Management, Environmental Policies and Local Governments.

1. Giriş

Dünya'nın ekolojik dengesinin bozulması ve özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yaşadıkları hızlı nüfus artışı, bilinçsiz tüketim, hızla gelişen teknolojik değişim gibi etkenler çevre sorunlarının başlıca nedenlerini oluşturmaktadır.

Yaşanılan çevre sorunları gerek yerel boyutlara gerekse de uluslararası boyutlara rahatlıkla taşınabilmektedir. Türkiye'de belirli kamu hizmetleri yerel birimlerce yürütülmektedir. Çevre sorunlarının çözülebilmesi ve çevre kalitesinin iyileştirilmesi sorumluluğunu üstlenen merkezi yönetimle birlikte yerel yönetimlerinde önemli derecede yetki, görev ve sorumlulukları vardır. Yerel birimler hizmet sundukları bölgelerin sosyal ve çevresel niteliklerine uygun bir çevre politikası üretip, geliştirip ve hayata geçirmelidir. Genellikle yaşanan çevre sorunları yerel sorunlar olarak meydana gelmektedir. Bu sorunlarda tekrardan yerel yönetimler aracılığıyla çözülmektedir.

Bu çalışmada çevre ve çevre politikası hakkında ayrıntılı bir literatür taraması yapılmaktadır. Özellikle çevre politikalarının uygulanması konusunda yerel yönetimlerin yetki, görev ve sorumlulukları konular çerçevesinde incelenecektir. Akabinde konuyla ilgili genel bir değerlendirme yapılacaktır.

1. KAVRAMSAL BOYUTLARIYLA ÇEVRE

1. 1. ÇEVRE KAVRAMI

Çevre, tüm canlı organizmaların yaşadığı ve geliştiği yer aynı zamanda hayati fonksiyonların bağlı olduğu dış ortamlardır. Çevre, organizmalarla karşılıklı bir etkileşim içerisindedir(Erdem, 2015:18).

Çevre milyonlarca canlıyı bünyesinde barındırdığı ve bu canlıların yaşamları boyunca karşılıklı bir ilişki içinde fiziki, toplumsal, iktisadi, biyolojik ve kültürel ortamdır. Canlıların sağlıklı bir hayat sürdürebilmesinin tek koşulu sağlıklı bir çevredir(Güven ve Çolak, 2019: 264).

2872 sayılı Çevre Kanunu'nun "Tanımlar" başlıklı 2. maddesine göre çevre "Canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı etkileşim içinde buldukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamı" ifade etmektedir (Kızılboga ve Batal, 2012: 192).

Genel bir tanımla çevre "insan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen ya da uzunca bir süre içinde dolaylı veya dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamıdır". Böyle bir açıdan bakıldığında çevrenin kapsamadığı hiçbir alan ve süreç kalmamaktadır(Keleş ve Hamamcı, 2005: 132). Çevre hemen hemen her alanıyla ilişkili ve kapsayıcı bir kavramdır. Çevre kavramı başta kolay ve açık bir şekilde görülsede kavram inceledikçe sınırlarının çizilmesinin zor olduğu ortaya çıkmaktadır(Kızılboga ve Batal, 2012: 192).

1.1.1. Ekoloji Kavramı

Ekoloji kavramı dünyada ilk kez 1869 yılında Alman biyolog Ernest Haeckel tarafından kullanılmıştır. Ekoloji, canlı organizmaların ev yaşamı anlamını taşımaktadır(Doğanay, 2017: 6).

Ekoloji kavramı, canlılarla birlikte yaşadıkları gelişme ortamını ve bunları oluşturan öğelerin çevreleri ile olan tüm karşılıklı ilişkilerini inceleyen bilimdir. Başka bir deyişle ekoloji, çeşitli türdeki canlıların çevreyle olan uyumlu yaşamlarını nasıl sürdürdüklerini veya bu canlıların hangi şartlarda besinlerini karşıladıkları ve çeşitli fonksiyonların ne tür bir canlı topluluğu içerisinde yürütüldüğünü inceleyen bilim dalıdır(Şengör, 1995: 10).

Ekolojinin amacı yeryüzündeki tüm hayvanların ve bitkilerin içinde buldukları ortamların arasındaki karşılıklı etkileşimlerin tümünü incelemek ve belirlemektir. Ekoloji canlı ve cansız etmenlere (abiyotik ve biyotik) dayanır(Keleş ve Hamamcı, 2005: 42).

1. 1. 2. Ekosistem Kavramı

Günümüzde ekosistemlerin kavramı belirli bir alanda yaşayan ve birbirleriyle sürekli etkileşim içinde olan canlılar ve bunların çevreleri ile oluşturduğu bir bütün olarak tanımlanabilir(Şengör, 1995: 12). Türlerin değişim ve uyum içinde ele alınarak, canlıların kendi türleriyle ve diğer türlerle etkileşim halinde olduğu canlılar arasındaki uyum ve denge ekosistem kavramı ile ifade edilmektedir.(Doğanay, 2017: 6). Doğada ekosistemlerin sınırı net olarak belli değildir. Bu açıdan ekosistemler açık

sistemler olarak ifade edilirler. En büyük ekosistem dünya ekosistemidir(Şengör, 1995: 12).

1. 2. ÇEVRE SORUNLARI

Çevre sorunları, insanın yaşamla ilgili etkinliklerinden kaynaklanmaktadır. Çevre sorunları, insanların doğaya müdahalesi ve doğrudan faydalanma sürecinde meydana gelen olumsuzluklardır. Bu tanım klasik çevre sorunları olarak da adlandırılan nüfus artışı, endüstrileşme, kentleşme vs. etkisiyle doğada oluşan tahribatları kapsamaktadır(Zengin ve Esedov, 2010: 151).

Çevre, doğal ve yapay olmak üzere 2'ye ayrılmaktadır. Doğal çevre, insan müdahalesi olmadan, değişikliğe uğramamış çevredir. Yapay çevre ise insanlığın var oluşundan beri gelişen bir süreç içinde müdahalesi ile oluşan çevreye denilmektedir(Erdem, 2015: 18).

Çevre sorunları uluslararası bir nitelik taşımaktadır. Çevre sorunlarının kaynağı niteliğinde sayılabilecek birçok neden bulunmaktadır. İnsanların isteğe bağlı (araba, lüks eşyalar, kişisel bakım ürünleri) ya da zorunlu (kâğıt, kömür, enerji) tüketim ürünlerinin bilinçsiz bir şekilde kullanılması, düzensiz yerleşme, doğal afetler, yığılma ve birikme gibi kentleşme olgusunun ortaya çıkardığı olumsuz yönleri, küçük yerleşim yerlerinde halkın geri dönüşümü kullanmadığı doğal kaynaklar (ormanların yakacak temini için tahribi ve hayvanların otlatılması gibi) teknolojik gelişmelerin neden olduğu hava, su ve gürültü kirlilikleri, katı atıklar ve çöp gibi daha birçok neden çevre sorunlarının temelinde yatan problemlerdir(Erdem, 2015: 19).

Çevre sorunları, uluslararası bir boyuttadır.(Zengin ve Esedov, 2010: 151). Nüfus patlaması, sanayileşme gibi ana etkenlerle beraber çeşitli ekonomik nedenlerde çevre sorunlarının boyutlarını genişletmektedir(Erdem, 2015: 19). Çevre sorunlarının temelindeki diğer önemli nedenlerde şunlardır; göçler ve düzensiz şehirleşme, kişi başına kullanılan enerji, su, kâğıt, kömür ve benzeri araçların artışı, orman tahribi, yangınlar ve erozyonlar, aşırı otlatma ve doğal bitki örtüsünün tahribi, konutlardaki ve iş yerlerindeki ısınmadan kaynaklanan hava kirliliği, motorlu araçlar ve deniz araçları, maden, kireç, taş ve kum ocakları, gübre ve zirai mücadele ilaçları, atmosferik olaylar ve doğal afetler, kanalizasyon sularının atılmaksızın alıcı ortamlara verilmesi ve sulamada kullanılması, katı atıklar ve çöp, sulak alanların ve göllerin kurutulması, arazilerin yanlış kullanımı kaçak avlanma ve endüstriyel ve kentsel kaynaklı gürültü kirliliği(Kızıllıboğa ve Batal, 2012: 193). Küresel ısınma, ozon tabakasının incelmeye, hava, su ve toprak kirliliğinin yaygınlaşmasının olumsuz sonuçlarının yaşanması ve bu çevresel sorunların devasa bir boyut kazanması tüm toplumlarda çözüm arayışlarını da beraberinde getirmiştir(Çiftçioğlu ve Aydın, 2019: 119). Kısaca insanlığın ve diğer tüm canlıların yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan çevrenin, yaşanan sorunlar nedeniyle kendini yenileyememe ve devamlılığını sağlayamama durumu ile karşı karşıya kalmaktadır(Kızıllıboğa ve Batal, 2012: 193).

1.3. ÇEVRE HUKUKU

Çevre hukuku, çevre değerlerinin hukuki güvenceler oluşturulması adına yönelik çalışmaların tamamı olarak tanımlanmaktadır. Gelecek nesillerin haklarının güvence altına alınması adına çevre hukukunun temel amacı doğanın ve canlı yaşamının korunmasıdır (Doğanay, 2017: 13). Çevre hukukunun ilgi alanını kirlilik ve yabanıl yaşam ve peyzaj da dâhil doğal varlıklarla ilgili konular oluşturmaktadır. Bu alan çevre sorunlarıyla gündeme oturan yeni alanları kapsamakta ve bu açıdan çevre bakanlıkları gibi çevreye has yeni yönetim birimlerinin görev ve yetki alanlarıyla örtüşmektedir. Çevre ve çevreyi koruma ile ilgili tüm düzenlemeler çevre hukuku olarak adlandırılmaktadır. Bu düzenlemeler Çevre Kanunu gibi çevre ile doğrudan ilgili kanunların yanı sıra içinde çevre koruma ile ilgili düzenlemeleri kapsayan Orman Kanunu, İmar Kanunu, Kıyı Kanunu gibi kanunları, ilgili yükümlü kılan yönetmelik, yönerge ve hukuki anlaşmaları da içermektedir (Çetin, 2012: 7).

1.4. ÇEVRE YÖNETİMİ

2872 sayılı Çevre Kanunu çevre yönetimini, “idari, teknik, hukuki, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel araçları kullanarak doğal ve yapay çevre unsurlarının sürdürülebilir kullanımı ve gelişimini sağlamak üzere yerel, bölgesel, ulusal ve kültürel düzeyde belirlenen politika ve stratejilerin uygulanması şeklinde ifade edilmektedir (Kızılboga ve Batal, 2012: 198).

Çevre yönetimi tüm canlıların insanlar tarafından istila edilmemiş bir çevrede yaşamlarını devam etmeleri, doğal kaynakların korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla hem kamuda hem özel sektörde uygun bir koordinasyon, planlama ve denetim sürecinin ve bunu işlevsel kılacak bir yapının oluşturulmasını içermektedir (Zeytin ve Kırlioğlu, 2014: 240).

Çevre yönetiminin amacı; hava, su ve toprak gibi doğal kaynakların ve ekolojik dengenin korunmasının bu yönetim yapısı ile nasıl ve ne derecede gerçekleştirilebileceği sorusuna yanıt aramaktadır. İnsan ile çevre arasındaki ilişkinin karşılıklı olarak birbirlerini olumlu etkileyerek devam etmesini sağlamaktır. Çevre yönetimi, doğal kaynak kullanımında dengeyi gözetmektedir. Çevre yönetimi, çevre ve doğal kaynakların kullanımında denge unsurunun varlığını önemsemektedir. Ekonomik kalkınmanın doğanın korunması ile birlikte ele alınması gerektiğini ifade eden sürdürülebilir kalkınma ile bağlantı kurmaktadır (Güven ve Demirci, 2019: 372).

Dünya ülkelerinde çevre yönetimi uygulamalarında 2 çeşit model bulunmaktadır. Birinci modelde çevre sorunlarından sorumlu bir Çevre Bakanlığı vardır. Bu ülkelerde, Çevre Bakanlığı ya bağımsız bir bakanlık ya da sağlık, imar, konut, ve yerel yönetim bakanlıklarından biri ile birleştirilmiştir. 2. Modelde ise yetki merkezi kuruluşlara bırakılmıştır.

Türk Kamu Yönetimi sisteminde ise çevre yönetimi konusunda görev, yetki ve sorumlulukların büyük bir kısmı merkezi hükümet organlarına ve merkezi hükümetin yereldeki temsilcilerine verilmiştir.

1978 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla (R.G.12.08.1978, sayı 16375) Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı kurulmuştur. Müsteşarlık 1984 yılında Başbakanlığa bağlı Çevre Genel Müdürlüğüne dönüştürülmüş, ancak

1989'da tekrar müsteşarlık olarak örgütlenmiştir. Müsteşarlık, 1991'de Çevre Bakanlığı'nın kurulmasıyla son bulunmuştur. 2003 yılında ise Orman Bakanlığı ile birleştirilerek "Çevre ve Orman Bakanlığı" adını almıştır. Çevre ve Orman Bakanlığı ve Bakanlığı'nın taşradaki temsilcileri çevre politikalarının oluşturulması ve yürütülmesinden sorumlu tutulmaktadır. Çevre ve Su İşleri Bakanlığı ile 4 Temmuz 2011'de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kurulmuştur(Kızılıboğa ve Batal, 2012: 199).

2. ÇEVRE POLİTİKASI

2. 1. ÇEVRE POLİTİKASI KAVRAMI

Çevre politikası, bireylerin sağlıklı bir ortamda yaşamlarını sürdürmesi toplumun sahip olduğu çevre değerlerinin korunması ve bunların uygulanma zamanındaki iş yükünün paylaşılmasında toplumsal adalet ilkesinin dikkate alınarak hareket edilmesini sağlayan geleceğe yönelik alınması gereken önlemler ve benimsenen ilkeler bütünüdür ifade etmektedir(Güven ve Alan, 2018: 1884).

Çevre politikası, ülkelerin tek yanlı ve çok yanlı olarak çevre konusundaki yöntemlerini, hedeflerini ve tercihlerini ortaya koydukları bir yol haritasıdır (Kızılıboğa ve Batal, 2012: 193). Çevre politikaları ciddi oranda uluslararası çevre politikalarının gelişiminden etkilenmektedir. Her ülkenin politikası bir diğer ülkenin çevre politikasıyla ilişki içerisindedir. Ülkelerin çevre konusundaki tercih ve hedefleri politikalar sayesinde belirlenmektedir(Güven ve Alan, 2018: 1884). Örneğin, iklim değişikliği ve hava kirliliği herhangi bir devletin sorunu olarak değerlendirilemez. Bu nedenle çevre sorunları konusunda devletleri hem karşılıklı hem de bir dayanışma içerisinde hareket etmek zorundadırlar. Bu zorunluluk bilinciyle de politikalarını geliştirmek mecburiyetindedirler. Çevre politikası, bireylerin sağlıklı bir çevrede yaşamlarının sağlanması toplumun sahip olduğu çevre değerlerinin korunması, geliştirilmesi ve bunların uygulanma sürecindeki iş yükünün paylaşılmasında toplumsal adalet ilkesinin esas alınarak hareket edilmesini sağlayan geleceğe yönelik alınması gereken önlemleri ve benimsenen ilkeler bütünüdür temsil etmektedir(Korkutan, 2016: 22).

Çevre kirliliği meydana gelmeden önce önlem alabilmek ve çevreyi korumaya yönelik birçok çevresel çözüm çevre politikalarının uygulama araçları ile gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda çevre politikaları ilkeleri, çevre hukuku ilkeleri arasında da yer almaktadır. Çevre politikalarının 4 temel ilkesi bulunmaktadır; kirleten öder ilkesi, önleme ilkesi, işbirliği ilkesi, ihtiyat ilkesidir (Korkutan, 2016: 22).

Kirleten öder ilkesi, Kirleten öder ilkesi çevre politikalarının en temel ilkesidir (Korkutan, 2016: 22). Bu ilkenin temel amacı, çevreye karşı verilen zararların çevreye zarar verilenler tarafından karşılanması gerekliliğidir. Bu ilke sadece çevreye zarar verenleri cezalandırmak amacıyla değil doğada yer alan kıt kaynakların daha etkili bir şekilde kullanılmasını ve çevreye verilen zararların yok edilebilmesi amacıyla gereken maliyetlerin karşılanması gibi birçok nedenlerden dolayı uygulama alanı bulmaktadır (Karakuzu, 2010: 63).

Kirleten Öder ilkesi, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma örgütü (OECD) tarafından ortaya konulmuştur. “OECD, 26 Mayıs 1972 tarihinde, 239’uncu Toplantısında kabul ettiği “Çevresel Politikaların Uluslar Arası Ekonomik Yönlerine İlişkin Rehber İlkeler Konusunda Konsey Tavsiyesi“ başlıklı metninde KÖİ’ne ilk defa yer vermiş olmakla birlikte, daha sonraki bir tavsiyesinde de bu ilkenin uygulanmasına açıklık getirmiştir” (Karakuzu, 2010: 64).

İhtiyat ilkesi, çevresel etkileri öngörülemeyen faaliyetlerin önlenmesine ilişkin bir ilkedir. Kirleten öder ilkesinin ekonomik temeline karşılık, ihtiyat ilkesi daha çok hukuki temeller üzerine inşa edilmiş bir ilkedir. İhtiyat ilkesi, iyi yaşam olanaklarına yönelik olarak daha sağlıklı ve daha temiz bir çevrede yaşama hakkı açısından önemli bir ilkedir. İhtiyat ilkesi gelecek nesillere sağlık ve temiz bir çevrede yaşayabilmelerinin garantisini sağlamaktadır (Korkutan, 2010: 23).

İşbirliği ilkesi, çevre kirliliğine engel olma hususunda en önemli ilkelerden biridir. Belirlenen çevre politikalarının yapım ve uygulama aşamalarında daha başarılı olması için hem ulusal hem de uluslararası alanda çevre kirliliğinin önlenmesine yönelik işbirliğine gidilmesi bu ilkenin temel amacıdır (Doğanay, 2017: 21).

Önleme ilkesi, herhangi bir çevre sorunun meydana geldikten sonra oluşacak etkilerini kontrol altına almaya çalışmaktan ziyade, sorunun meydana gelmeden önce gerekli önlemlerin alınması gerektiğini vurgulamaktadır. İhtiyat ilkesi, çevre sorunlarının ortaya çıkmadan önce gerekli önlemleri almayı amaçlarken, önleme ilkesi ise çevre sorunlarının meydana gelme safhasında müdahale etmeyi amaçlamaktadır (Korkutan, 2016: 13).

2.1.1. İçerik(Öz) Yönünden Çevre Politikası Kavramı

2.1.1.1. Düzeltimci Politikalar

Düzeltimci politikalarda çevre sorunlarına karşı aktif bir politikayla çözüm yolu aranmaktadır. Düzeltimci politikalar, belirli bir siyasal ideolojiden bağımsız olarak faydacı bir şekilde soruna yaklaşırlar. Düzeltimci politikaları savunanlardan liberal felsefeyi benimseyen bir kısmı, insanlar arasında ayırım yapmadan herkesin çevre sorunları karşısında ortak paydada buluşması gerektiğini ve sorunun çözümünün “birlik” olmakla mümkün olacağını savunurlar. Liberal politikayı benimseyenlerin bir diğer kısmında düzeltim tabandan gelmesi gerektiğine ve bununda çevre bilincinin oluşması ile mümkün olacağına inanırlar (Çetin, 2012: 13).

2.1.1.2. Düzeltim Karşıtı Çevre Politikaları

Bu politikayı savunan yanlılar Çevre bilim konusuna özel bir önem verilmesinin gerekli olmadığına inanırlar. 2 gruba ayrılan düzeltim karşıtı politika yanlılardan bir kısmı “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” felsefesinden esinlenerek çevre sorunlarının da kendi kendiliğine piyasa ekonomisi içinde çözülebileceği inancındadırlar (Keleş ve Hamamcı, 2005: 330).

Düzeltim karşıtı politika yanlılardan bir diğer kısmı da çevreye karşı herkesi bir müdahalenin kirletenlerin eylemlerini durdurmadığını, onları uyuttuğunu savunmaktadır (Çetin, 2012: 14).

2. 1. 2. Yöntem Açısından Çevre Politikası Kavramı

2. 1. 2. 1. Onarımcı Politikalar

Tedavi edici (curative) politika da denilen bu politikalar meydana gelen sorunlara karşı bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Çevreye karşı zararlı sonuçlar ortaya çıktıktan ve çoğu zaman sorunun çözülemeyeceği seviyeye geldikten sonra bu etkilerin giderilmesini amaçlayan politikalarlardır (Keleş ve Hamamcı, 2005: 333).

2. 1. 2. 2. Önleyici Politikalar

Çevre kirliliği henüz meydana gelmeden ortaya konan politikalar olması bakımından onarımcı politikalarda bu noktada kesin bir şekilde ayrılmaktadır. Keleş ve Hamamcı' ya göre "önleyici politikaların maliyeti çevre kirliliği yaratabilecek unsurlar önlediği için onarımcı politikaların ki kadar yüksek değildir". Önleyici politikalar ile onarımcı politikadaki kısa dönemli ekonomik yararların yerini daha çok uzun dönemli toplumsal ve ekonomik yararlar almaktadır (Çetin, 2012: 15).

3. TÜRKİYE'DE ÇEVRE POLİTİKASINDA YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ

3.1. TÜRKİYE'DE ÇEVRE POLİTİKALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Cumhuriyetin ilk yıllarında Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Belediye Kanunu, Köy Kanunu gibi kanunlarla çevre kirlenmesinin önlenmesine karşı çeşitli önlemler alınmıştır. Ağaçları Koruma Cemiyeti gibi çevreyi korumaya yönelik bazı kurumlar oluşturulmuştur. 1950'li yıllardan sonra Orman Kanunu, İmar Kanunu çıkarılmıştır. Yozgat Çamlığı, Kuş Cenneti gibi özellikli bölgeler Milli Park ilan edilmiştir. 1961 anayasası ile birlikte sanayileşmeye dayalı kalkınma modeli çerçevesinde planlı döneme geçilmiştir. 3. Kalkınma Planından sonrada çevre konusu kalkınma planlarına girmiştir. 1963'ten itibaren Türkiye'de 5 Yıllık Kalkınma Planları hazırlanmaya başlanmıştır. Çevre politikalarına Kalkınma Planlarına da yer verilmiştir. 6. ve 7. Plandan sonrada ayrıntılı bir şekilde çevre sorunsal üzerinde durulmaktadır. Ayrıca önleyici politikalarda bu dönemlerde gündeme alınmıştır.

1972 yılında yapılan Stockholm Konferansı'nın etkileri Türkiye'de görülmeye başlanmıştır. İlk olarak 1974 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'na bağlı "Çevre Sorunları Daima Dayanışma Kurulu" kurulmuştur. Aynı dönemde İçişleri, İmar, İskân, Sağlık ve Sosyal Yardım, Sanayi ve Teknoloji, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Turizm ve Tanıtma, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlıklarında "Çevre Sorunları Koordinasyon Kurulu" oluşturulmuştur.

1978 yılında çevre sorunları ile doğrudan ilgili ve görevli ilk kuruluş olan Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı kurulmuştur. 1984 yılında Başbakanlığı bağlı Çevre Müsteşarlığı kurulmuştur. 1984 yılında Başbakanlığa bağlı Çevre Genel Müdürlüğüne dönüştürülmüştür. 1980 yılında tekrardan Çevre Müsteşarlığı halini almıştır. 1990'larda 7. Kalkınma Planı ile UÇEP (Ulusal Çevre Eylem Planı) önemli gelişmeler olarak sıralanabilir. 1991 yılında ise

Çevre Bakanlığı kurulmuştur. 2003 yılında 4856 sayılı kanunla Çevre ve Orman Bakanlığı şekline dönüştürülmüştür. En sonda 2011 yılında 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı şeklinde düzenlenmiştir(Saçlı). 2000’li yıllarda AB üyelik sürecinde uyum çabaları, çevre hususunda bazı düzenlemeleri ortaya çıkmıştır. Hatta birçok düzenleme AB standartlarına ulaşma yönünde gerçekleştirilmiştir (Çetin, 2012: 31).

3.2. TÜRKİYE’DE ÇEVRE POLİTİKALARININ YASAL DAYANAKLARI

3.2.1. Anayasa Ve Çevre

1982 Anayasası çevre konusunda doğrudan düzenleme yapılan ilk Türk Anayasası’dır. Öncelikle 56.madde olmak üzere,

- 63.madde; Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Korunması,
- 35.madde; Özel Mülkiyetin Kullanılmasında Kamu Yararı Sınırı,
- 44.madde; Toprağın Verimli Kullanılması,
- 43.madde; Kıyıların Korunması,
- 45.madde; Tarım Arazilerinin Amaç Dışı Kullanılmasının Önlenmesi,
- 57.madde; Konut Hakkı,
- 169.madde; Ormanların Korunması, doğrudan çevreye yönelik düzenlemeler içermektedir.

2872 sayılı Çevre Kanuna dayanan 56.maddede “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir” (1982 Anayasası) ibaresi yer almaktadır. 1982 anayasasının 56.maddesiyle çevre, hukukumuzda ilk kez normlar hiyerarşisinin en üst seviyesinde koruma altına alınmıştır. Bu maddeye göre;

- “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir,
- Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesine önlemek devletin ve vatandaşların görevidir,
- Devlet herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesine sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak işbirliğini geliştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler,
- Devlet bu görevini kamu ve özel kesimdeki sağlık ve sosyal yardım kurumlarında yararlanarak onları denetleyerek yerine getirir” (1982 Anayasası/m.56) (Çetin, 2012: 39-40).

Anayasal düzeyde koruma altına alınan çevre hakkındaki düzenlemeler ile bireylere daha sağlıklı ve daha dengeli bir çevrede yaşama hakkı tanınarak bu hakkın yerine getirilmesinde devletin ve bireylerin sorumlu olduğu belirtilmektedir (Doğanay, 2017: 28).

3.2.2. Kanunlar Ve Çevre

İnsanoğlu yaşamı boyunca çevreyle sürekli etkileşim içindedir. Bu etkileşim sonucunda çevre hem insanları etkiler hem de insanlardan etkilenmiştir. Bu ilişki sonucunda zarar gören çevreyi eski haline getirmek için bazı tedbirler alınmaya başlanmıştır. Bu açıdan başta anayasa, kanunlar ve diğer düzenleyici işlemler aracılığıyla çevre değerleri koruma altına alınmıştır (Doğanay, 2017: 28).

Türkiye de çevre hukukunun kanun düzeyindeki temel kaynağı 1983 tarihli 2872 Sayılı Çevre Kanunu'dur". Bundan başka 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 4721 sayılı Medeni Kanun, 5237 sayılı Ceza Kanunu, 6831 sayılı Orman Kanunu, 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu, 3213 sayılı Maden Kanunu gibi birçok kanunda da çevrenin korunmasına yönelik hükümlere yer verilmiştir(Yapıcı, 2019: 54).

3.2.3. Yönetmelikler Ve Çevre

Çevre ile ilgili meydana gelen problemlerin çözümünde yasalar kadar yönetmeliklerde ayrı bir önem taşımaktadır. Belirli yetkileri kullanan yerel yönetimler çeşitli çevre sorunlarına karşı yönetmelikte belirlenen hususlara göre hizmet sunmaktadırlar. Türkiye'de su kirliliği, katı atıklar, tehlikeli atıklar, ambalaj atıkları, tıbbi atıklar ve hava kirliliğine yönelik birçok yönetmelik çıkarılmıştır (Doğanay, 2017: 33).

3.3. ÇEVRE POLİTİKALARI VE YEREL YÖNETİMLER

Anayasa'nın 127. Maddesi yerel yönetimleri; " il, belediye ve köy halkının yerel müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kanunla kurulan ve karar organları seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir." şeklinde ifade edilmiştir. Yerel yönetimler Büyükşehir Belediyelerini, Belediyeleri, İl Özel İdarelerini ve Köy Yönetimini kapsamaktadır.

Yerel yönetimler, yerel yaşama yerel düzeydeki sorun ve ihtiyaçların kaynağına yakın olma üstünlüğüne sahiptir. Çevre sorunlarının en belirgin olma özelliği sorunun ortaya çıktığı yere özgü olmasıdır. İnsan hayatıyla ilgili birçok konu yerel yönetimlerin sorumluluk alanına girmektedir. İnsan ihtiyaçları hızlı bir şekilde artarken doğal kaynakların aynı kaldığı bir dünyada çevre yönetimine duyulan zorunluluk açıktır. Yerel yönetimler çevreyle ilgili işlerde ve yerel girişimlerde tam yetkili makam ya da yönetim birimidir (Öztaş ve Zengin, 186).

Çevre sorunlarının önlenmesi, çözülmesi ve çevrenin kalitesinin artırılması açısından yerel yönetimler odak noktaya sahiptir (Zeytin ve Kırlioğlu, 2014: 244). Yerel yönetimler, yerel hayata, yerel düzeydeki sorun ve ihtiyaçların kaynağına yakın olma üstünlüğüne sahiptir (Çiftçi ve Aydın, 2019: 121). Yerel yönetimlerin hizmet sundukları bölgenin çevre sorunlarına etkin bir şekilde yönetimi için öncelikle özerk, demokratik ve şeffaf bir yapıya sahip olmaları gerekmektedir. Akabinde bölgenin toplumsal ve çevresel özelliklerini iyi tanımalıdır. Bir bölgede endüstriyel tesisleşmenin şartları, uyması gereken kurallar vb. yerel yönetimler aracılığıyla denetlenebilmelidir. Bir bölgede çevre yönetiminin ancak bölgede yaşayan halkın etkin bir şekilde katılımı ile mümkündür. Çünkü halk kendi yeşil alan ve orman ihtiyacını, sanayi, konut, ticaret alanlarına ilişkin sorunlarını alt yapı yeterliliğini merkezi hükümetten daha iyi bilmektedir. Bu açıdan yerel yönetimlerin karar ve işlemlerinden bağımsız ve özgür hareket etmeleri gerekmektedir. Yerel yönetimlerin ve halkın optimum katılımı ile çevre

koruma ve geliştirme süreçlerine ilişkin bir yerel yönetim yapısı inşa edilmelidir (Zeytin ve Kırlioğlu, 2014: 244).

3.3.1. Belediyelerin Çevre İle İlgili Görev, Yetki Ve Sorumlulukları

5393 sayılı Belediye Kanunu belediyeyi, belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi olarak tanımlamaktadır. 5393 sayılı Kanuna göre belediye idaresinin organları; belediye meclisi, belediye encümeni ve belediye başkanından oluşmaktadır (5393 Sayılı Belediye Kanunu).

Çevresel sorunlar, başta kentin ve kent halkının sorunu olarak, belediyeleri doğrudan doğruya ilgilendirir. Belediyeler, çevrenin korunmasına karşı ve yönetimine ilişkin altyapı ve hizmetleri üretmektedirler. Belediyelerin çevreyi koruma hususundaki temel görev ve yetkileri yönetsel kolluk hizmeti niteliğindedir (Çetin, 2012: 67).

Belediyelerin çevreyle ilgili görevlerini belirleyen yasal düzenlemeler; Belediye Kanunu, Genel Sağlık Koruma Kanunu (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu), İmar Kanunu ve Diğer Kanunlar olmak üzere dört temel başlık altında incelenebilmektedir. 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Yasası'ndaki bu hükümler ile 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun çevre temizliğine ilişkin hükümleri birbirlerini bütünleyici hükümler taşımaktadır (Çetin, 2012: 67). Belediye Yasasının 14. ve 15. maddelerinde, belediyelerin 68 çevreye ilişkin görev, yetki ve sorumlulukları konusunda ayrıntılı kurallar içermektedir. 14. maddede, yerel nitelikte olmak koşuluyla imar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel altyapı, çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık, ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar oluşturulması belediyelerin görevleri arasında yer almıştır. Ayrıca, 15. madde de katı atıkların toplanması, taşınması, ayrıştırılması, dönüştürülmesi, ortadan kaldırılması ve depolanmasıyla ilgili bütün hizmetleri yapmak ve yaptırmak, sağlığa aykırı kuruluşlarla halka açık dinlenme ve eğlence yerlerine izin belgesi vermek ve denetimlerini yapmak belediyelerin yetki ve ayrıcalıkları arasında olduğu belirtilmektedir (Çetin, 2012: 68).

5393 Sayılı Belediye Kanunu'nun 15. maddesinde Belediyenin çevreyle ilgili yetkileri ve imtiyazları aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- Belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla her türlü faaliyet ve girişimde bulunmak.

- Müktesep haklar saklı kalmak üzere; içme, kullanma ve endüstri suyu sağlamak; atık su ve yağmur suyunun uzaklaştırılmasını sağlamak; bunlar için gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek ve işlettmek; kaynak sularını işletmek veya işlettmek.

- Toplu taşıma yapmak; bu amaçla otobüs, deniz ve su ulaşım araçları, tünel, raylı sistem dâhil her türlü toplu taşıma sistemlerini kurmak, kurdurmak, işletmek ve işlettmek.

- Katı atıkların toplanması, taşınması, ayrıştırılması, geri kazanımı, ortadan kaldırılması ve depolanması ile ilgili bütün hizmetleri yapmak ve yaptırmak.

- Mahallî müşterek nitelikteki hizmetlerin yerine getirilmesi amacıyla, belediye ve mücavir alan sınırları içerisinde taşınmaz almak, kamulaştırmak, satmak, kiralamak veya kiraya vermek, trampa etmek, tahsis etmek, bunlar üzerinde sınırlı aynı hak tesis etmek.

- Toptancı ve perakendeci hâlleri, otobüs terminali, fuar alanı, mezbaha, ilgili mevzuata göre yat limanı ve iskele kurmak, kurdurmak, işletmek, işlettirmek veya bu yerlerin gerçek ve tüzel kişilerce açılmasına izin vermek.

- Gayrisihhî müesseseler ile umuma açık istirahat ve eğlence yerlerini ruhsatlandırmak ve denetlemek.

- Gayrisihhî işyerlerini, eğlence yerlerini, halk sağlığına ve çevreye etkisi olan diğer işyerlerini kentin belirli yerlerinde toplamak; hafriyat toprağı ve moloz döküm alanlarını; sıvılaştırılmış petrol gazı (LPG) depolama sahalarını; inşaat malzemeleri, odun, kömür ve hurda depolama alanları ve satış yerlerini belirlemek; bu alan ve yerler ile taşımalarda çevre kirliliğı oluşmaması için gereken tedbirleri almak.

- Kara, deniz, su ve demiryolu üzerinde işletilen her türlü servis ve toplu taşıma araçları ile taksi sayılarını, bilet ücret ve tarifelerini, zaman ve güzergâhlarını belirlemek; durak yerleri ile karayolu, yol, cadde, sokak, meydan ve benzeri yerler üzerinde araç park yerlerini tespit etmek ve işletmek, işlettirmek veya kiraya vermek; kanunların belediyelere verdiği trafik düzenlemesinin gerektirdiğı bütün işleri yürütmek.

3.3.2. Büyükşehir Belediyelerin Çevre İle İlgili Görev, Yetki Ve Sorumlulukları

Büyükşehir Belediyesi 5216 sayılı kanun, “belediye sınırları içindeki ve bu sınırlara en fazla 10.000 metre uzaklıktaki yerleşim birimlerinin son nüfus sayımına göre, toplam nüfusu 750.000’den fazla olan il belediyeleri, fiziki yerleşim durumları ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri de dikkate alınarak kanunla Büyükşehir belediyesine dönüştürülür.” olarak tanımlanmaktadır.

Büyükşehir ve ilçe belediyelerinin 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu’nun 7. maddesine göre çevreye yönelik doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili görülebilecek görev ve sorumluluklardan bazıları şunlardır (5216 Sayılı Kanun, 2004):

- Yetki alanındaki bulvar, meydan, cadde ve yolların temizlik çalışmalarını yürütmek,

- Çevre, tarım alanları ve su havzalarının korunması görevini sürdürülebilir kalkınma ilkesi doğrultusunda yerine getirmek,

- Ağaçlandırma yapmak,

- Halk ve çevre sağlığını etkileyebilecek eğlence işyerleri, gayrisihhi işyerleri ve diğer işyerlerini kentte belirli bölgelerde toplamak; hurda, inşaat malzemeleri, odun ve kömür satış ve depolama yerleri, çakıl, kum, moloz ve hafriyat toprağı döküm ve depolama alanlarını belirlemek, gerekli önlemleri alarak bunların taşınması sırasında çevre kirliliğı oluşmasına engel olmak,

- Gıda ile ilgili olanlar dâhil birinci sınıf gayrisihhî müesseselerine ruhsat vermek ve denetimlerini yapmak, yiyecek ve içecek maddelerini tahlil etmek için laboratuvarlar kurmak ve işletmek,

- Katı atık yönetim plânı yapmak, yaptırmak; katı atıkların kaynaktan toplanması ve aktarma istasyonuna kadar taşınması dışında hafriyat ve katı

atıkları tekrar değerlendirme, depolama ve bertaraf etme hizmetlerini yürütmek, bu amaçla tesisler kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlettirmek,

- Tıbbî ve sanayi atıkları ile ilgili hizmetleri sürdürmek, bu amaçla gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlettirmek; deniz araçlarından kaynaklanan atıklarını toplamak, toplatmak, arıtmak ve bununla ilgili gerekli düzenlemeleri yapmak,

- Su ve kanalizasyon hizmetlerini yerine getirmek, bu amaçla gerekli baraj ve diğer tesisleri kurmak, kurdurmak ve işletmek; dereleri ıslah etmek,

- Bölge parkları, açık ve kapalı otoparklar, hayvan barınakları, toptancı halleri ve mezbahalar yapmak, yaptırmak, işletmek, işlettirmek, ruhsatlandırmak ve denetlemek,

- Trafik düzenlemesi için gerekli tüm işleri kanunlar çerçevesinde yerine getirmektedir.

2872 Sayılı Çevre Kanunu'nun 18. maddesine göre; çevre kirliliğinin önlenmesi, çevrenin iyileştirilmesi ve çevre ile ilgili yatırımların desteklenmesi amacıyla büyükşehir belediyeleri su ve kanalizasyon idareleri tarafından tahsil edilen su ve kullanılmış suları uzaklaştırma bedelinin yüzde biri çevre katkı payı olarak tahsil edilmektedir (2872 Sayılı Kanun, 1983).

3.3.3. İl Özel İdarelerinin Çevre İle İlgili Görev, Yetki Ve Sorumlulukları

2005 yılında kabul edilen 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun 3. maddesinde İl Özel İdaresi "İl halkının mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi" olarak ifade edilmiştir (5302 Sayılı Kanun, 2005).

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununun 6. Maddesinin a ve b bentlerinde belediye sınırları dışında kalan alanların çevre, acil yardım ve kurtarma, imar, yol, su, kanalizasyon gibi hizmetlerin yerine getirilmesi, 10. maddesinin c bendinde İl Çevre Düzeni planlarının karara bağlanması ve 61. maddesinde Umumi Hıfzıssıhha Kanunuyla ilgili görevler ile 65. maddesinde belirli sosyal görevler açıklanmıştır. Kanundan da anlaşılacağı üzere İl Özel İdarelerinin çevre hususundaki görev alanları genellikle belediye sınırları dışındaki alanlarda tanımlanmaktadır (Saçlı,2013).

SONUÇ

Ülkemizde yaşanan teknoloji, nüfus artışı, göç ve çarpık kentleşmenin oluşturduğu çevre kirliliği kentleri de tehdit etmiştir. Çevre sorunlarının en önemli özelliği yerel boyutta ortaya çıkmalarıdır. Bu sebeple çevre sorunlarının çözüm odağında yerel yönetimlerin görev ve sorumlulukları önemli derecede arz yaratmaktadır (Zeytin ve Kırlioğlu, 2014: 252).

Çevre sorunlarının asıl noktasını insanlar oluşturmaktadır. İnsan, doyumsuz ihtiyaçları olan bir varlıktır. İnsanlar hayatlarını sürdürebilmek için çevre ile devamlı etkileşim içerisinde. İnsanların çevresel varlıkların bir gün tükenebileceğini öngörememesi, çevreyi bilinçsiz bir şekilde kullanmasına, tahrip etmesine neden olmaktadır. İnsan ihtiyaçlarına hizmet sunan ve en yakın birimler günümüzde yerel düzeyde hizmet sunan birimlerdir. Bunlar Türkiye'de; il özel idaresi, belediyeler ve köylerdir (Erdem, 2015: 29-30).

Yerel yönetimlerin görev ve sorumluluklarından en önemli varlık nedenleri insan yaşamı ve insan yaşamının kalitesinin iyileştirilmesiyle ilgilidir. Yerel yönetimlerin sahadan çıkartılarak çevrenin korunması ve geliştirilmesi olanaklı değildir (Öztaş ve Zengin, 2009: 183).

Çevre sorunlarının en önemli özelliği zararın ortaya çıktığı yere özgü olmalarıdır. Yerel seviyede meydana gelen çevre sorunları etkileşim yoluyla öteki ekosistemleri de etkiler. Yerel yönetimlerin sorunların kaynağında yer almaları, onları sorunların önlenmesinde ve çözülmesinde sorumlu kılmaktadır. Yerel yönetimler, çevreyle ilgili işlerde ve yerel girişimlerde tam teşekküllü makam ya da yönetim birimi durumuna getirilmedikçe, merkezi yönetimin yereldeki rolü çevre bozulması ve kirlilik oluştuktan sonra ancak kolluk önlemleri almaktan başka bir şey olamaz. Çevre sorunları kentin ve kentlinin sorunu olarak belediyeleri doğrudan doğruya ilgilendirmektedir. Belediyelerin çevre korumasındaki temel yetki ve görevleri idari kolluk hizmet niteliğindedir. Belediyeler yerel ortak gereksinimleri karşılamakla görevlidir. Belediyenin çevreye yönelik gerekli olan tüm hizmetleri yerine getirmesine de hukuk sistemi olanak sağlamaktadır (Öztaş ve Zengin, 2009: 187).

Anayasanın 127. Maddesine esasen yerel yönetim birimleri il özel idaresi, belediyeler ve köylerdir. Bu yerel yönetim birimleri kendilerine kanun tarafından kamu tüzel kişiliği tanınmış, mali ve idari açıdan özerk ve sınırları içinde yaşayan halkın mahalli ve müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan yerel yönetim birimleridir. Yerel yönetim birimlerinin her birinin çevre konusuna karşı yetki, görev ve sorumlulukları vardır. Ancak şu hususa dikkat çekmek gerekirse yerel birimler içinde özellikle belediyeler çok daha etkin bir yerel yönetim birimi olarak ön plana çıkmaktadır. Belediyelerden çevrenin korunması bağlamında da diğer yerel yönetim birimlerine kıyasla daha etkili politikalar üretmeleri ve daha etkili olmaları beklenmektedir (Çiftçiöğlü ve Aydın, 2019: 126).

“Yerel düzeyde meydana gelen çevre sorunlarının çözümünde insanların çevrenin korunması ve geliştirilmesi hususunda belediyeler ve diğer aktörlerle işbirliği içerisinde hareket etmeleri ve alınan tedbir ve uygulanan politikalara aktif olarak katılmaları sağlanmalıdır. Yerel yönetimler özellikle “halkın ortak ve yerel ihtiyaçlarını karşılayan” kamu kuruluşları olduklarından öncelikle “yerel” seviyede meydana gelen çevre sorunlarının çözümünde etkili ve sorumludurlar. Bu süreç içerisinde, yerel halkın ve belediyelerin doğrudan katıldığı çevre koruma ve geliştirme stratejileri zaman kaybedilmeden yaşama geçirilmelidir. Unutulmamalı ki, çevreyi en iyi biçimde koruyabilecek olanlar, o çevrede yaşayan ve o çevrenin sunduğu kaynakları kullanan insanlardır (Çiftçiöğlü ve Aydın, 2019: 126).

KAYNAKÇA

Çetin, F. G. (2012). “Türkiye’de Çevre Politikalarının Yerel Yönetimler Üzerindeki Etkisi: Çankaya Belediyesi Örneği”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss 13-68.

Çiftçiöğlü, H. ve Aydın, A. H. (2019). “Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Çevre Sorunlarının Çözümündeki Sorumlulukları, Rollerini ve

- Önemi”, Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 3. 1, ss 119-126.
- Doğanay, S.(2017). “ Çevre Politikalarının Uygulanmasında Yerel Yönetimlerin Rolü: Aksaray Belediyesi Örneği”, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss 6-33.
- Erdem, N.(2015). “Çevre Sorunlarının Yerel Yönetimler Kapsamında İncelenmesi”, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 1, ss 18-30.
- Güven, A. ve Alan, Ç. (2018). “Kentsel ve Çevresel Sorunların Çözümünde Yerel Yönetimlerin Rolü”, Uluslararası Su ve Çevre Kongresi, 22-24 Mart Bursa, ss 1884.
- Güven, A. ve Çolak, E. (2019). “Sürdürülebilir Kalkınma Kapsamında Çevre ve Katı Atık Yönetimi”,3.Uluslararası UNIDOKAP Karadeniz Sempozyumu ss 264.
- Güven, A. ve Demirci, Ö. F. (2019). “ Doğal Kaynakların Devamlılığında Çevre Yönetiminin Önemi”, 3.Uluslararası UNIDOKAP Karadeniz Sempozyumu ss 372.
- Karakuzu, S. (2010). “ Türkiye’de Çevre Politikalarının Gelişimi ve Çevre Vergilerinin Uygulanabilirliği”, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss 63-64.
- Keleş, R. ve Hamamcı, C. (2005). “Çevre Politikası”, 5. Baskı, Ankara, İmge Kitapevi Yayını.
- Kızılboğa, R. ve Batal, S.(2012). “Türkiye’de Çevre Sorunlarının Çözümünde Yerel Yönetimlerin Rolü ve Önemi”, Mustafa Kemal Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 20, ss 192-199.
- Korkutan, M. (2016). “Çevre Sorunlarının Çözümünde Yerel Yönetimler Açısından Çevre Politikalarının Değerlendirilmesi: Uşak Belediyesi Örneği”, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss 13-23.
- Öztaş, C. ve Zengin, E. (2008). “Yerel Yönetimler ve Çevre”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, ss 183-187.
- Saçlı, A. (2013) “Çevre Politikaları Çerçevesinde Merkezi İdare Yerel İdare İlişkileri 2010’dan Günümüze” 8. Kamu Yönetimi Sempozyumu.
- Şengör, A. (1995). “ Çevre Sorunları ve İstanbul Büyükşehir Belediyesinin Çevre Sorunlarına Yaklaşımları” , İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss 10-121.
- Yapıcı, M. (2019). “ Belediyelerin Çevre Politikasına Yönelik Halkın Algısı: Karabük Örneği”, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss 541.
- Zengin, E. ve Esedov, A. (2010). “Çevre Sorunlarının Yerel Özellikleri ve Üsküdar Örneği”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 59, ss 51.
- Zeytin, M. ve Kırılıoğlu, H. (2014). “Çevre Yönetim Sistemi ve Yerel Yönetimler”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 5, ss 240-252.



**MUHASEBE BİLİRKİŞİLİĞİ KAPSAMINDA HUKUKEN
GEÇERSİZ İNŞAAT SÖZLEŞMELERİNDEN DOĞAN
ALACAKLARDA GÜNCEL DEĞERİN HESAPLANMASI: ÖRNEK
BİR UYGULAMA**

CALCULATION OF CURRENT VALUE FOR RECEIVABLES ARISING
FROM LEGALLY INVALID CONSTRUCTION CONTRACTS WITHIN THE
SCOPE OF ACCOUNTING EXPERTISE: A SAMPLE APPLICATION

Makalenin
Gönderim Tarihi:
26/10/2020

Makalenin
Kabul Tarihi:
09/11/2020

91-110

Murat ÖZDEMİR^a

^aGiresun Üniversitesi, İİBF Maliye Bölümü,
Dr. Öğr. Üyesi, murat.ozdemir@giresun.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6608-6511

ÖZET

Muhasebe bilirkişileri, çeşitli davalarda bilirkişilik yapmakta, mali konularda adalette yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda çalışma, muhasebe bilirkişiliği kapsamında örnek bir vaka üzerinden dava konusu alacakların güncel değerinin hesaplanmasına yöneliktir. Çalışmada önce muhasebe bilirkişiliği ve İnşaat sözleşmeleri hakkında teorik bilgilere, daha sonra örnek bir vakadan hesaplamalara yer verilmiştir. Çalışmanın amacı, hukuken geçersiz inşaat sözleşmelerinden dolayı açılan davalarda, mahkemelerin muhasebe bilirkişilerinden istediği hesaplamalara örnek olacak bir çerçevenin ortaya konulmasıdır. Çalışmanın sonuçlarına göre sözleşme tarihi, sözleşme şartları, Yargıtay kararları ve makroekonomik değişkenler hesaplamalara temel teşkil etmektedir.

Anahtar kelimeler: Adli muhasebe, Muhasebe bilirkişiliği, Geçersiz sözleşme, Güncel değer Hhsaplama

JEL Kodları: M40, M49

ABSTRACT

Accounting experts act as experts in various cases and help justice in financial matters. In this context, the study is aimed at calculating the current value of the receivables subject to the case, based on a sample case within the scope of accounting expertise. In the study, firstly, theoretical information about accounting expertise and construction contracts is given; then calculations from a sample case are given. The aim of the study is to introduce a framework that will serve as an example for the calculations requested by the courts from accounting experts in lawsuits filed due to legally invalid construction contracts. According to the results of the study; contract date, contract terms, Supreme Court decisions and macroeconomic variables are the basis for calculations.

Keywords: Forensic accounting, Accounting expert, Invalid contract, Current value calculation

JEL Codes: M40, M49

1. Giriş

Zamanla ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmeler, birçok mesleği etkilediği gibi muhasebe mesleğini de etkilemiş, mesleği büroların kapalı kapıları ardında sürdürülen bir meslek olmaktan çıkarmıştır. Artık muhasebe mesleği, defter tutmaktan ve belge düzenlemekten ibaret olmayıp, her alanda faaliyet gösteren ve ihtiyaç duyulan mesleklerden birisidir. Bilirkişilik, bu alanlara örnek gösterilebilir. Muhasebe bilirkişiliği, mali konulardaki davalarda, hâkimin olaylar ve olgular hakkında değerlendirmede bulunabilmesine ve bu değerlendirme sonucunda bir karara varabilmesine yardımcı olan özel veya teknik bilgileri sağlayan faaliyetler olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda çalışmada, muhasebe bilirkişiliği kapsamında hukuken geçersiz inşaat sözleşmeleri ele alınmıştır.

İnşaat sözleşmelerinin resmi biçimde (Tapu veya Noter) yapılması zorunludur. Resmi olarak yapılmayan sözleşmeler hukuken geçersizdir. Böyle bir durumda, ortaya çıkabilecek uyuşmazlıklarda geçerli sözleşmelerde olduğu gibi taraflarına hak ve borç doğurmayacak ve mağduriyetlere yol açacaktır. Yargıtay kararlarına göre, alacaklı; geçersiz sözleşme nedeniyle alacağını sebepsiz zenginleşme kuralları çerçevesinde isteyebilecektir. Bu iade sağlanırken, alacağın ödeme tarihindeki alım gücüne ulaştırılması, başka bir ifadeyle “Denkleştirici Adalet İlkesi” uygulanması gerekir. Dolayısıyla çalışmada, muhasebe bilirkişiliği ve inşaat

sözleşmeleri konusunda açıklamalara değinildikten sonra örnek bir dava üzerinden alacakların güncel değerinin hesaplanmasına yer verilmiştir.

2. Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın bu bölümünde muhasebe bilirkişiliği ve inşaat sözleşmeleri hakkında bilgiler verilecektir.

2.1. Muhasebe Bilirkişiliği

Günümüzde görülen hukuki uyuşmazlıkların giderek karmaşık bir hal alması, çözümlenmesi için özel ve teknik bilgi gerektirmesi gibi nedenler, bilirkişilik müessesesinin yargı faaliyetleri içerisindeki rolünü ve önemini daha da artırmıştır (Atalı, 2016: 3272). Bilirkişilik müessesesi, hukuki bilgilerle çözülemeyecek ölçüde teknik ve mesleki bilgi içeren uyuşmazlıkların çözümünde, mahkemelerin alanında uzman kişilerin incelemelerine dayanarak karar vermelerini sağlayan müessese olarak tanımlanmaktadır (Utku ve Kurtcebe, 2019: 263). Yargı sisteminin işleyişinde ve adil yargılamanın sağlanmasında büyük bir öneme sahip olan (Meriç, Erkuş ve Kaygusuzoğlu, 2016: 25) bu müessese de, görev ifa edenler ise bilirkişi olarak isimlendirilir. Bilirkişiler, hukuki konularda uzmanlığı tartışılmaz kabul edilen hâkimin, anlaşmazlığı giderebilmesi için ihtiyaç duyduğu hukuk dışı özel ya da teknik bilgileri sağlayan gerçek veya tüzel kişilerdir (Erdoğan, 2017: 49). Hâkimin yardımcısı konumunda olan bilirkişilerin oy ve görüşü, takdiri deliller arasında sayılmaktadır. Başka bir ifadeyle hâkim, bilirkişinin oy ve görüşüne bağlı olmayıp diğer deliller gibi serbestçe değerlendirebilmektedir (HMK, m. 282).

Muhasebe meslek mensupları, yargıya taşınan mali uyuşmazlıkların çözümlenebilmesi için mahkemelerin en fazla başvurduğu bilirkişilerdendir. Çünkü sosyal ve ekonomik hayatın gelişmesiyle birlikte artan davaların çoğunluğunda ekonomik ve finansal bir yön bulunmaktadır. 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu'nda belirtildiği üzere, muhasebe meslek mensupları, muhasebe, finans ve mali mevzuat konularında bilirkişilik yapma hakkına sahiptirler. Dolayısıyla bilirkişilik, muhasebe mesleğinin çalışma alanlarından birisi olarak kabul edilmektedir (Utku ve Kurtcebe, 2019: 266).

Muhasebe bilirkişileri, mali konuları içeren davalarda hâkimin olaylar ve olgular hakkında değerlendirme yapabilmesine ve bu değerlendirmeler sonucunda bir karara varabilmesine yardımcı olan özel veya teknik bilgileri

sağlayan yetkin ve tecrübeli meslek mensuplarıdır (Özdemir, 2020: 1827). Muhasebe bilirkişiliği ise, mali konuları içeren çeşitli davalarda muhasebe alanındaki özel veya teknik bilgilerin mahkemeye sunulmasıdır (Kısacık, 2018: 300). Mahkemeye sunulan bu özel ve teknik bilgiler, mali konuları barındıran; Türk Ticaret Kanunu, Vergi Usul Kanunu, Özel Vergi Kanunları, Sermaye Piyasası Kanunu, İş Kanunu ve Borçlar Kanunu gibi kanunlarla ilgili olabilmektedir. Bu kanunlar aynı zamanda muhasebe uygulamaları ile ilgili düzenlemeleri de içermektedir (Akyel, 2016: 97). Dava dosyalarında yapılacak incelemelerin muhasebenin temel kavramları ve finansal tablo düzenleme ilkeleri açısından konunun uzmanları olan meslek mensupları tarafından yapılması son derece doğaldır (Utku ve Kurtcebe, 2019: 266). Muhasebe meslek mensuplarının bilirkişi olarak görevlendirilmesi bu konudaki bilgi deneyim ve yetkinlik ihtiyacından ileri gelmektedir (Özdemir, 2020: 1830).

Yukarıda da ifade edildiği gibi muhasebe bilirkişileri oldukça geniş bir yelpazede birbirinden farklı konuları barındıran uyuşmazlıklarda bilirkişilik görevlerini icra etmektedirler. Bu bağlamda muhasebe bilirkişilerin yetkinliğinde olan ve aynı zamanda “Bilirkişilik Temel ve Alt Uzmanlık Alanları” olarak da bilinen konular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Bilirkişilik Temel ve Alt Uzmanlık Alanları

Menkul varlıklar ve değerlendirme işlemleri
Türkiye Muhasebe Standartlarına (TMS) göre Varlık Değerlemesi Menkul Varlıkların değerlendirme işlemleri
Gayrimenkul Sermaye İradı, Değer Artış Kazancı, Taşınmazlara ilişkin diğer vergilerin matrahının tespiti
Kamu alacağı, İcra ve İflas işlemlerine ilişkin değerlendirme
Muhasebe, Genel Muhasebe, Yönetim Muhasebesi, Maliyet Muhasebesi, Ticari İşletme ve Şirketler Muhasebesi
Denetim
Bankacılık ve Finans
Banka Muhasebesi, Finansmanı ve Mali Analizi
Kurumsal Yönetim
Ticaret-Üretim Maliyet Analizi
Vergiler ve Mali Yükümlülükler
Yurtiçinden Alınan Vergi, Resim, Harç ve Mali Yükümlülükler
Borsa ve Sermaye Piyasası Araçlarının Vergilendirilmesi

Gümrük ve Dış Ticaret
Dış Ticarettten Alınan Vergi, Resim, Harç ve Mali Yükümlülükler
Nitelikli Hesaplamalar
Aktüerya (İş Görmezlik, Destekten Yoksun kalma)
İş mevzuatından Kaynaklı Nitelikli Hesaplamalar
Sosyal Güvenlik Mevzuatından Kaynaklı Nitelikli Hesaplamalar
Aile ve Miras Mevzuatından Kaynaklı Nitelikli Hesaplamalar
İcra ve İflas Mevzuatından Kaynaklı Nitelikli Hesaplamalar
Kooperatifler Mevzuatından Kaynaklı Nitelikli Hesaplamalar
Kat Mülkiyeti Mevzuatından Kaynaklı Nitelikli Hesaplamalar
Tüketici Mevzuatından Kaynaklı Nitelikli Hesaplamalar
Borçlar Mevzuatından Kaynaklı Nitelikli Hesaplamalar
Ticaret Mevzuatından Kaynaklı Nitelikli Hesaplamalar
Bankacılık ve Sigortacılık Mevzuatından Kaynaklı Nitelikli Hesaplamalar
Avukatlık Vekalet Ücreti Alacağından Kaynaklı Nitelikli Hesaplamalar
Kamu İhale Mevzuatından Kaynaklı Nitelikli Hesaplamalar
Feraiz (Miras) Hesaplamaları

Kaynak: (bilirkişilik.adalet.gov.tr), (Kısacık, 2018: 300-301)

2.2. İnşaat Sözleşmeleri ve Özellikleri

Öğretide ve uygulamada gayrimenkul sözleşmelerine; “inşaat sözleşmesi”, “kat yapımı sözleşmesi”, “arsa payı karşılığı kat yapım sözleşmesi”, “kat karşılığı inşaat sözleşmesi”, “taşınmaz satışı ve inşaat sözleşmesi”, “arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesi” gibi çeşitli isimler verilmiştir (Karaibrahim Karakoç, 2019: 4). Bu çalışmada kısaca inşaat sözleşmeleri olarak anılacaktır.

İnşaat sözleşmesi, eser sözleşmelerinin bir türü olup Borçlar Kanunu’nda ayrıca bir tanımlamaya yer verilmemiştir. Eser sözleşmeleri, Türk Borçlar Kanunu (TBK) 470. maddesinde “yüklenicinin bir eser meydana getirmeyi, iş sahibinin de bunun karşılığında bir bedel ödemeyi üstlendiği sözleşme” olarak tanımlanmıştır (Başaran, 2017: 1307). Bu tür sözleşmelerin hukuki nitelikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Bahadır, 2019);

- İsimsiz bir sözleşmedir,

- Tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmedir,
- İvazlı ve borçlandırıcı bir sözleşmedir,
- Rızai bir sözleşmedir,
- Resmi şekle tabidir,
- Götürü bedelli bir sözleşmedir,
- Ani edimli veya sürekli edimli bir sözleşme mi olduğu tartışmalıdır.

İnşaat sözleşmelerinde taraflar; iş sahibi ve yüklenicidir. Anlaşmaya bağlı olarak yüklenici inşaatın tamamını veya bir bölümünü yapmak ve iş sahibine teslim etmekle yükümlüdür. İş sahibi ise yapılan iş karşılığında belirlenen bedeli ödemekle yükümlüdür. Kısaca, taraflar karşılıklı olarak borçlu ve alacaklı konumdadır. Bu tür sözleşmeler iki tarafa borç yüklemesinden (Çatıkkaş ve Yener, 2017: 67), diğer söylemle taraflara karşılıklı edim yükümlülüğü getirmesinden dolayı iki taraflı sözleşmeler olarak da isimlendirilmektedir. İki taraflı sözleşmelerde, taraflar edimi karşılıklı olarak taahhüt etmekte, edimler arasında değiş-tokuş ilişkisi bulunmaktadır (Azaltun ve Altunbaş, 2017: 17).

İnşaat sözleşmelerinde arsa sahibi, sözleşme ile belirlenen arsa paylarını yükleniciye devretmek, yüklenici de binayı tamamlayarak sözleşmeye bağlı olarak belirlenen bağımsız bölüm veya bölümleri arsa sahibine teslim etmek zorundadır (Çatıkkaş ve Yener, 2017: 67). Yapılan anlaşmaya bağlı olarak yüklenicinin iş sahibine vereceği bağımsız bölüm ya da bölümler, arsa sahibinin tahsis ettiği arsa üzerine inşa edilecek taşınmazdan olabileceği gibi, yüklenicinin başka bir muhitteki inşaatından da olabilir (Kostakoğlu, 2017: 75).

İnşaat sözleşmelerinde eserin teslimi yapılabilmesi için öncelikle eserin tamamlanması ve iş sahibine bildirilmesi gerekir. Yine sözleşme özgürlüğü kapsamında taraflar eserin teslimini inşaatın hacmi ve yüklenicinin işletme kapasitesini göz önünde bulundurarak diledikleri tarihte belirleyebilirler. Bu belirli bir tarih, bir takvim günü ya da sözleşme tarihinden 24 ay sonra gibi belli bir mühletle olabilir. Önemli olan yüklenicinin eseri en geç teslim edeceği tarihin sözleşmeden anlaşılmasıdır (Ozanoğlu, 1999). İnşaat sözleşmelerinde teslim, yüklenici ile iş sahibinin aralarında belirlemiş oldukları koşullara göre arsa sahibine ait bağımsız bölümlerin iskân ruhsatı alınmış veya iskân ruhsatı alınmamış olarak anahtar teslimi gerçekleşir. Edimin ifa edilmemesi, inşaatın tamamlanmamış veya tamamlanmış olmasına rağmen teslim edilmemiş olması şeklinde olabilir. Teslim gerçekleşmemiş olduğu sürece müteahhit borcunu ifa etmemiş

sayılacağından inşaat tamamlanmış olsa da teslim gerçekleşmediği için yüklenicinin temerrüdü söz konusu olacaktır (Başaran, 2017: 1321).

Yukarıdaki anlatımlara ek olarak ifade etmek gerekir ki! İnşaat sözleşmelerinde; bu kat karşılığı inşaat sözleşmesi veya taşınmaz satış vaadi sözleşmesi de olabilir, TMK m.706, TBK m.237, Tapu Kanunu m.26, Noterlik Kanunu m.60 ve m.89 gereği resmî şekilde yapılması gerekir. Aksi halde sözleşme hukuken geçersiz sayılacaktır (Bahadır, 2019: 183). Yargıtay içtihatlarında bu açıkça belirtilmiştir*.

3. Literatür Taraması

Meriç, Erkuş ve Kaygusuzoğlu (2016) çalışmalarında, bilirkişilik kurumunu ve bilirkişilikle ilgili sorunları ele almak amacıyla Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlere (SMMM) ve hâkimlere anket uygulamışlardır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, bilirkişilik müessesesinde en önemli sorunun yetersiz bilirkişi raporlarından kaynaklandığı, bunun da yargı sürecine ve kalitesine olumsuz etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu sorunun ise, mahkemelerde aktif rol üstlenebilecek adli muhasebecilik uygulamalarıyla giderilebileceği vurgulanmıştır.

Azaltun ve Altunbaş (2017) çalışmalarında, arsa payı karşılığı inşaat sözleşmelerinin hukuki niteliğini ve vergi kanunları karşısındaki durumunu incelemiştir. Çalışmada, bu tür sözleşmelerin niteliği bakımından hem Borçlar Hukuku'nda hem de Yargıtay'da "çift tipli karma sözleşme" olarak kabul görüldüğü ifade edilmiştir. Ancak, Vergi Hukuku'nda yeniden keşfedilmeye çalışıldığını ve ortaya karmaşık neticeler çıktığını, bunun ise arsa payı karşılığı inşaat faaliyetlerinde vergiden kaçınmaya neden olduğu vurgulanmıştır. Bu sorunun idare tarafından; Kurumlar Vergisi, Katma Değer Vergisi ve diğer vergiler açısından irdelenmesiyle, sözleşmelerin hukuki yapısına, ekonomik gerçeklere ve yasa hükümlerine uygun düzenlemelerin yapılmasıyla aşılabileceği belirtilmiştir.

* Y.3. HD, E. 2017/13225 K. 2019/2601 T. 27.3.2019, "Taraflar arasında imzalanan satış sözleşmesi resmi biçimde yapılmadığından hukuken geçersiz olup alıcının geçersiz sözleşme nedeniyle satıcıya verdiği bedel sebepsiz zenginleşme kuralları çerçevesinde geri istenebilir"

Çatıkkaş ve Yener (2017) adli muhasebe uygulamalarına benzer nitelikte olan çalışmalarında, kat karşılığı inşaat faaliyetlerinin hukuki niteliği ve vergilendirilmesi hususunda yargı kararlarına, Gelir İdaresi ve Danıştay'ın görüşlerine yer vermiş ve çözüm önerileri sunmuşlardır. Bu doğrultuda, kat karşılığı inşaat faaliyetlerinin hukuki niteliği ve vergilendirilmesi için herhangi özel bir düzenlemenin olmadığı, bu sözleşme türlerinde tarafların hukuki ve mali yükümlülüklerinin genel hükümlerle çözülmeye çalışıldığı, bunun ise içeriğinde çok sayıda yükümlülük bulunduran faaliyetler için yetersiz kaldığı ifade edilmiştir.

Kısacık (2018), adli muhasebenin önemine değindiği çalışmasında, adli muhasebenin bir kolu olan muhasebe bilirkişiliğini incelemiştir. Bu bağlamda, 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu'nun bilirkişilik kurumunu daha etkin hale getireceğine, adli muhasebe ve bilirkişiliğin hukuki davalarda yargıya önemli hizmetler verdiği ve muhasebe bilirkişilerin kendilerini geliştirdiği ölçüde hizmet kalitesinin artacağına vurgu yapmıştır.

Özdemir (2020), çalışmasında, bilirkişilik ve muhasebe bilirkişiliğinin önemine vurgu yaparak, örnek bir dava üzerinden işçi alacakları hesaplamaları üzerinde durmuştur. Çalışmada, bilirkişiler tarafından hesaplamalarda dikkat edilmesi gereken hususların ortaya konulması ve bilirkişi raporlarına temel teşkil edecek bir çerçevenin çizilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, salt maddi hukuk bilgilerinin yeterli olmadığını, bunun yanında ispat hukuku ve Yargıtay kararlarının dosya incelemelerinde göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca çalışmanın sonunda geçmişten günümüze halen devam eden bilirkişi sorunlarına değinerek, çözüm önerilerine yer vermiştir.

4. Uygulama

Çalışmanın bu bölümde, çalışmanın amacı ve önemi, çalışmanın yöntemi ve örnek bir vaka üzerinden güncel değer hesaplamalarının bulunduğu uygulamaya yer verilecektir.

4.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Yargının mali konularda ihtiyaç duyduğu bilirkişilik desteği, muhasebe bilirkişileri tarafından sağlanmaktadır. Muhasebe bilirkişileri, adli ve idari olmak üzere birbirinden farklı davalarda bilirkişi olarak görev yapmaktadır.

Bu görevler, her türlü mali defter ve belgelerin incelenmesi ve çeşitli hesaplamaların yapılması üzerine olabilmektedir. Dolayısıyla bu konuları ele alan çalışmaların ortaya konması muhasebe bilirkişiliğinin gelişimine olumlu katkılar sunacağı düşünülmektedir. Bu yönü çalışmanın önemini açıklarken, muhasebe bilirkişiliğine dolaylı olarak da adli muhasebeye olan farkındalığın artırılması, hukuken geçersiz sayılan inşaat sözleşmelerine dikkat çekilmesi ve bu sözleşmelerden doğan alacakların hesaplanmasına örnek teşkil edecek genel bir çerçevenin çizilmesi çalışmanın amacını ortaya koymaktadır.

4.2. Çalışmanın Yöntemi

Hukuken geçersiz sayılan inşaat sözleşmelerinden doğan alacakların güncel değerinin hesaplanmasına yönelik uygulamaya yer verilen çalışmada; örnek bir dava üzerinden sözleşme şartları ve Yargıtay kararları doğrultusunda tüm hesap kalemleri ayrı ayrı çeşitli ekonomik göstergeler üzerinden hesaplanmıştır. Bununla birlikte hesaplamaların daha kolay anlaşılabilmesi için formüllerde kısaltmalara başvurulmamıştır.

Ayrıca, çalışmada sunulan örnek vaka ve elde edilen veriler 2020 tarihinden önceye ait olduğu için etik kurul izni gerekmemektedir.

4.3. Örnek Vakanın Hikâyesi

Davacı Bay Ahmet X, ABC inşaat firması tarafından mevkisi belli olan bir arsaya yapılacak inşaatın bir daire için anlaşarak, firma sahibi ile aralarında bir sözleşme yapmışlardır. 09.11.2011 tarihinde imzalanan sözleşmenin şartları aşağıdaki gibidir.

1. Bay Ahmet X, kendisine ait olan ve 60.000,00 TL değer biçilen ikamet ettiği müstakil evi sözleşme tarihi itibarıyla ABC firmasına devredecektir.
2. Sözleşme tarihinde Bay Ahmet X firmaya ayrıca 40.000,00 TL nakit ödemede bulunacaktır.
3. ABC firması yapılacak daireyi anahtar teslimi Bay Ahmet X'e sözleşme tarihinden itibaren 30 ay sonra teslim edecektir.
4. Daire belirtilen günde teslim edilmediği takdirde kira yoksunluğu olarak Bay Ahmet X'e her ay için 550,00 TL gecikme tazminatı ödeyecektir.
5. Daire teslimindeki gecikme 12 ayı geçmesi durumunda sözleşme feshedilerek yoksun kalınan gerçek kira karşılığı istenebilecektir.

Sözleşmenin diğer şartları yapılacak dairenin özelliklerini içermekte olup hesaplamalarda kullanılmayacağından burada verilmemiştir.

İnşaat firması inşaata başlamış ancak teslim tarihine kadar binayı tamamlayamamıştır. Daha sonra ekonomik nedenlerden dolayı inşaat yapımı bir süre durdurulmuş, aradan geçen zamanla birlikte yapımına yeniden devam edilmiştir. Binanın tamamlanmasından sonra ise sözleşmeye göre Bay Ahmet X'e teslim edilmesi gereken daire başka bir şahsa satılmıştır. Bunun üzerine Bay Ahmet X tarafından 06.08.2018 tarihinde Asliye Hukuk Mahkemesi'nde tapu iptali ve tescili için dava açılmıştır. Mahkeme tarafından teknik bilirkişiler görevlendirilmiş, yapılan araştırmalar neticesinde dairenin tapu kaydının satın alan şahsa ait olduğu belirlenmiştir. Ayrıca mahkeme tarafından " *taraflar arasında imzalanan satış sözleşmesi resmi bir biçimde yapılmadığından hukuken geçersiz*" sayılmıştır. Bununla birlikte davanın "*sebepsiz zenginleşmeden doğan borç ilişkisi*" yönünden ele alınabileceğine karar vermiştir.

Sebepsiz zenginleşme kapsamında görülen davada mahkeme, emlak ve inşaat sektöründen görevlendirdiği teknik bilirkişilerden, Bay Ahmet X'in toplamda ödediği 100.000,00 TL'nin güncel değerinin ve yoksun kalınan kira bedelinin hesaplanmasını istemiştir. Dava sonucu teknik bilirkişilerin hesaplamalarında belirtilen tutarın Bay Ahmet X'e ödenmesi gerektiğine karar vermiştir. Ancak üst mahkeme, hükme esas bilirkişi raporundaki hesaplamaların Denkleştirici Adalet İlkesi[†] gereğine uymadığını, uzman bir hesap bilirkişisinin atanarak hesaplamaların yeniden yapılması gerektiğini belirterek kararı bozmuştur.

4.4. Dava Konusu Alacakların Hesaplama Yöntemi ve Hesaplamalar

Dava konusu 100.000,00 TL alacak, sözleşme tarihinden dava tarihine kadar; yasal faiz, döviz kuru, altın fiyatı, TÜFE endeksi ve ÜFE endeksi kullanılarak ayrı ayrı hesaplanmıştır. Yoksun kalınan kira bedeli ise daire teslim tarihinden dava tarihine kadar olmak üzere ilk yıl belirlenen kira

[†] Y.3. HD, E. 2017/13225 K. 2019/2601 T. 27.3.2019, Denkleştirici adalet ilkesi gereğince güncelleme yapılırken, güncellemeye esas alınan somut veriler tek tek uygulanarak ödeme tarihinden ifanın imkânsız hale geldiği tarihe kadar paranın ulaştığı değer her bir dönem için hesaplanmalı, sonra bunların ortalaması alınmalıdır.

bedelinden, izleyen yıllar için ise TÜFE artışı yapılarak hesaplanmıştır. Hesaplamalara başlanmadan önce önemli tarihlerin ortaya konulması gerekir. Bu bağlamda Tablo 2’de hesaplanan önemli tarihler verilmiştir.

Tablo 2: Önemli Tarihlerin Hesaplanması

06.08.2018 (Dava Tarihi)	09.11.2011 (Sözleşme Tarihi)
- 09.11.2011 (Sözleşme Tarihi)	+ <u>6</u> <u>2</u> (30 ay = 2 yıl 6 ay)
27.08.0006 (27 gün, 8 ay, 6 yıl) geçen süre	09.05.2014 (Daire Teslim Tarihi)
Sözleşme Tarihi	: 09.11.2011
Daire Teslim Tarihi	: 09.05.2014
Daire Tesliminden 12 Ay Sonra	: 09.05.2015
Dava Tarihi	: 06.08.2018

4.4.1. Yasal Faizi Üzerinden Yapılan Hesaplamalar

Sözleşme tarihinde yapılan ödemenin dava tarihindeki güncel değerini hesaplanabilmesi için öncelikle kanuni faiz oranının tespit edilmesi gerekir. Zira 3095 sayılı Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişkin Kanun'un 1 inci maddesinde Borçlar Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu'na göre faiz ödenmesi gereken durumlarda uygulanacak faiz oranı şayet sözleşmede belirlenmemişse kanunda belirlenen yıllık kanuni faiz oranı üzerinden hesaplanması gerektiği belirtilmiştir. Kanuni faiz oranı; 3095 sayılı Kanun ile 19.12.1984 tarihinden itibaren yıllık %12 olarak tespit edilmiştir. Ancak, Bakanlar Kurulu 19.12.2005 tarih 9831 sayılı kararı ile yasal faiz oranını 01.01.2006 tarihinden geçerli olmak üzere yıllık %9 olarak belirlemiştir. Dolayısıyla yapılan hesaplamalarda halen geçerli yasal faiz oranı olan %9 kullanılmıştır. Bu hesaplamalar Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3: Yasal Faiz Hesaplamaları

Yıllık faiz için = Anapara x Faiz Oranı x Yıl Sayısı
Yıllık faiz için = 100.000,00 x 0,09 x 6
Yıllık faiz için = 54.000,00 TL
Aylık Faiz İçin = $\frac{\text{Anapara x Faiz Oranı x Ay Sayısı}}{12}$
Aylık Faiz İçin = $\frac{100.000,00 \times 0,09 \times 8}{12}$
Aylık Faiz İçin = $\frac{100.000,00 \times 0,09 \times 8}{12}$
Aylık Faiz İçin = 6.000,00 TL
Günlük Faiz İçin = $\frac{\text{Anapara x Faiz Oranı x Gün Sayısı}}{360}$
Günlük Faiz İçin = $\frac{100.000,00 \times 0,09 \times 27}{360}$
Günlük Faiz İçin = 675,00 TL
Toplam Faiz = 6 Yıllık Faiz + 8 Aylık Faiz + 27 Günlük Faiz
Toplam Faiz = 54.000,00 + 6.000,00 + 675,00
Toplam Faiz = 60.675,00 TL
100.000,00 TL'nin Dava Tarihi İtibari İle Değeri = Anapara + Toplam Faiz
100.000,00 TL'nin Dava Tarihi İtibari İle Değeri = 100.000,00 + 60.675,00
100.000,00 TL'nin Dava Tarihi İtibari İle Değeri = 160.675,00 TL

4.4.2. Döviz Üzerinden Yapılan Hesaplamalar

Döviz üzerinden yapılan hesaplamalar hem Dolar hem de Euro üzerinden yapılmış olup sırasıyla bu başlık altında verilmiştir.

A. Dolar Üzerinden Yapılan Hesaplamalar

Hesaplamalar, T.C. Merkez Bankası tarafından açıklanan Dolar kuru (\$) üzerinden yapılmıştır. 09.11.2011 olan sözleşme tarihi Kurban Bayramının 4. Gününe rast geldiğinden, bayramdan sonra ilk mesai günü olan 10.11.2011 tarihindeki açıklanan Dolar kuru hesaplamalarda kullanılmıştır. 10.11.2011 Günü Saat 15:30'da T.C.Merkez Bankası Dolar Alış Kuru: 1,7787

06.08.2018 Günü Saat 15:30'da T.C.Merkez Bankası Dolar Alış Kuru: 5,1464
Sözleşme Tarihinde Ödenen TL : 100.000,00 TL
Sözleşme Tarihi Dolar Alış Kuru : 1,7787
Dava Tarihi Dolar Alış Kuru : 5,1464

Sözleşme tarihindeki ödemenin “Dolar (\$)” para birimi ile hesaplanan güncel değeri Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4: Dolar Üzerinden Hesaplamalar

$\text{Sözleşme Tarihinde Alınabilecek Dolar} = \frac{\text{Sözleşme Tarihinde Ödenen TL}}{\text{Sözleşme Tarihinde Dolar Alış Kuru}}$
$\text{Sözleşme Tarihinde Alınabilecek Dolar} = \frac{100.000,00}{1,7787}$
$\text{Sözleşme Tarihinde Alınabilecek Dolar} = 56.220,8354 \$$
Ödemenin Dava Tarihindeki Değeri = Sözleşme Tarihinde Alınabilecek Dolar \times Dava Tarihinde Dolar Alış Kuru
Ödemenin Dava Tarihindeki Değeri = 56.220,8354 \times 5,1464
Ödemenin Dava Tarihindeki Değeri = 289.334,91 TL

B. Euro Üzerinden Yapılan Hesaplamalar

Hesaplamalar, T.C. Merkez Bankası tarafından açıklanan Euro (€) kuru üzerinden yapılacaktır. 09.11.2011 olan sözleşme tarihi Kurban Bayramının 4. Gününe rast geldiğinden, bayramdan sonra ilk mesai günü olan 10.11.2011 tarihindeki açıklanan Euro kuru hesaplamalarda kullanılmıştır.

10.11.2011 Günü Saat 15:30'da T.C.Merkez Bankası Euro Alış Kuru: 2,4165

06.08.2018 Günü Saat 15:30'da T.C.Merkez Bankası Euro Alış Kuru: 5,9462

Sözleşme Tarihinde ödenen TL : 100.000,00 TL

Sözleşme Tarihi Euro Alış Kuru : 2,4165

Dava Tarihi Euro alış Kuru : 5,9462

Sözleşme tarihindeki ödemenin “Euro (€)” para birimi ile hesaplanan güncel değeri Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5: Euro Üzerinden Hesaplamalar

Sözleşme Tarihinde Alınabilecek Euro	=	$\frac{\text{Sözleşme Tarihinde Ödenen TL}}{\text{Sözleşme Tarihinde Euro Alış Kuru}}$
Sözleşme Tarihinde Alınabilecek Euro	=	$\frac{100.000,00}{2,4165}$
Sözleşme Tarihinde Alınabilecek Euro	=	41.382,1643 €
Ödemenin Dava Tarihindeki Değeri	=	Sözleşme Tarihinde Alınabilecek Euro x Dava Tarihinde Euro Alış Kuru
Ödemenin Dava Tarihindeki Değeri	=	41.382,1643 x 5,9462
Ödemenin Dava Tarihindeki Değeri	=	246.066,62 TL

4.4.3. Altın Üzerinden Yapılan Hesaplamalar

Hesaplamalar, Borsa İstanbul Kıymetli Madenler Referans fiyatlarınca açıklanan Altın (24 Ayar Gram) fiyatları üzerinden yapılmıştır. 09.11.2011 olan sözleşme tarihi Kurban Bayramının 4. Gününe rast geldiğinden, bayramdan sonra ilk mesai günü olan 10.11.2011 tarihindeki açıklanan 24 ayar gram altın fiyatları hesaplamalarda kullanılmıştır.

10.11.2011 Günü Borsa İstanbul 24 ayar Gram altın referans fiyatı: 98,9306

06.08.2018 Günü Borsa İstanbul 24 ayar Gram altın referans fiyatı: 198,3523

Sözleşme Tarihi Gram Altın Fiyatı : 98,9306

Dava Tarihi Gram Altın Fiyatı : 198,3523

Sözleşme Tarihinde Peşin ödenen TL : 100.000,00 TL

Sözleşme tarihindeki ödemenin “Altın” fiyatı ile hesaplanan güncel değeri Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: Altın Üzerinden Hesaplamalar

Sözleşme Tarihinde Alınabilecek Gram Altın	=	$\frac{\text{Sözleşme Tarihinde Ödenen TL}}{\text{Sözleşme Tarihinde Gram Altın Fiyatı}}$
Sözleşme Tarihinde Alınabilecek Gram Altın	=	$\frac{100.000,00}{98,9306}$
Sözleşme Tarihinde Alınabilecek Gram Altın	=	1.010,8096 Gram
Ödemenin Dava Tarihindeki Değeri	=	Sözleşme Tarihinde Alınabilecek Altın x Dava Tarihinde Altın Fiyatı
Ödemenin Dava Tarihindeki Değeri	=	1.010,8096 x 198,3523
Ödemenin Dava Tarihindeki Değeri	=	200.496,41 TL

4.4.4. Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) Üzerinden Yapılan Hesaplamalar

Tüketici fiyat endeksi kısaca TÜFE olarak bilinen endeks, tüketicilerin satın aldığı mal ve hizmetler grubunda bulunan varlıkların fiyat değişimlerini ölçmek için kullanılır. Hesaplamalarda Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından açıklanan TÜFE endeksi kullanılmıştır.

Kasım 2011 Tarihinde TÜİK Tarafından Açıklanan TÜFE Endeksi : 199,70

Ağustos 2018 Tarihinde TÜİK Tarafından Açıklanan TÜFE Endeksi : 367,66

Tüfe Endeksi: Geçmiş bir dönemde belirli tutardaki bir mal sepetinin, ilerdeki bir dönemde değerinin ne kadar olduğunun belirlenmesi için kullanılmaktadır.

Sözleşme Tarihinde Ödenen = Mal Sepeti Değeri (100.000,00 TL)

Sözleşme Tarihindeki Endeks= Geçmiş Dönem TÜFE Endeksi (199,70)

Dava Tarihindeki Endeks = İlerdeki Dönem TÜFE Endeksi (367,66)

Sözleşme tarihindeki ödemenin “TÜFE” endeksi ile hesaplanan güncel değeri Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7: TÜFE Endeksi Üzerinden Hesaplamalar

Mal Sepeti Değişim Değeri = Mal Sepeti Değeri $\times \frac{\text{İleri Dönem TÜFE Endeksi}}{\text{Geçmiş Dönem TÜFE Endeksi}}$
Mal Sepeti Değişim Değeri = 100.000,00 $\times \frac{367,66}{199,70}$
Mal Sepeti Değişim Değeri = 184. 106, 16 TL

4.4.5. Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) Üzerinden Yapılan Hesaplamalar

Üretici fiyat endeksi kısaca ÜFE olarak bilinen endeks, toptan satış fiyatlarındaki değişimleri aylık olarak ölçen göstergedir. ÜFE üretime konu olan ve yurtiçinde satışa sunulan malların üretici fiyatlarını gösterir. Hesaplamalarda Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından açıklanan ÜFE endeks sayıları kullanılmıştır.

Kasım 2011 Tarihinde TÜİK Tarafından Açıklanan ÜFE Endeksi : 200,32

Ağustos 2018 Tarihinde TÜİK Tarafından Açıklanan ÜFE Endeksi : 396,62

Sözleşme Tarihinde Ödenen =Mal Sepeti Değeri (100.000,00 TL)

Sözleşme Tarihindeki Endeks=Geçmiş Dönem ÜFE Endeksi (200,32)

Dava Tarihindeki Endeks =İlerdeki Dönem ÜFE Endeksi (396,62)

Sözleşme tarihindeki ödemenin “ÜFE” endeksi ile hesaplanan güncel değeri Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8: ÜFE Endeksi Üzerinden Hesaplamalar

Mal Sepeti Değişim Değeri = Mal Sepeti Değeri $\times \frac{\text{İleri Dönem ÜFE Endeksi}}{\text{Geçmiş Dönem ÜFE Endeksi}}$
Mal Sepeti Değişim Değeri = 100.000,00 $\times \frac{396,62}{200,32}$
Mal Sepeti Değişim Değeri = 197.993,21 TL

4.4.6. Yoksun Kalınan Kira İçin Yapılan Hesaplamalar

Sözleşme tarihinden itibaren dairenin 30 ay sonra teslim edileceği belirtilmektedir. Sözleşmenin 5. Maddesi uyarınca belirtilen günde daire teslim edilmediği takdirde kira yoksunluğu olarak mal sahibine her ay için 550,00 TL gecikme tazminatı ödeneceği, gecikmenin 12 ayı geçmesi halinde ise sözleşme feshedilerek yoksun kalınan gerçek kira karşılığının istenebileceği öngörülmüştür. Dolayısıyla ilk yıl yani Mayıs 2014’ten Mayıs 2015’e kadar 550,00 TL, takip eden yıllar ise en son Kira bedeli üzerinden TÜFE artışı yapılarak hesaplama yapılmıştır.

06.08.2018 (Dava Tarihi)

- 09.05.2014 (Daire Teslim Tarihi)

07.02.0004 (7 gün, 2 ay, 4 yıl) Yoksun kalınan kira süresi

Hesaplamalarda kullanılacak TÜFE Oranları

Mayıs 2014 TÜFE Endeksi: 241,32

Mayıs 2015 TÜFE Endeksi: 260,85

Mayıs 2016 TÜFE Endeksi: 278,02

Mayıs 2017 TÜFE Endeksi: 310,61

Mayıs 2018 TÜFE Endeksi: 348,34

Sözleşmede belirlenen tarihe göre yoksun kalınan kira bedelinin “TÜFE” endeksi ile hesaplanan güncel değerleri Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9: Yoksun Kalınan Kira Bedeli Hesaplamaları

Yoksun kalınan kira bedeli olan ve Mayıs 2014'ten başlayan 550,00 TL'nin TÜFE artışlarının hesaplanması	
Mayıs 2014 yılı için Aylık Kira Bedeli	= 550,00 TL
Mayıs 2015 yılı TÜFE artışı ile kira bedeli: 550,00 x (260,85 / 241,32)	= 594,51 TL
Mayıs 2016 yılı TÜFE artışı ile kira bedeli: 594,51 x (278,02 / 260,85)	= 633,64 TL
Mayıs 2017 yılı TÜFE artışı ile kira bedeli: 633,64 x (310,61 / 278,02)	= 707,91 TL
Mayıs 2018 yılı TÜFE artışı kira bedeli: 707,91 x (348,34 / 310,61)	= 793,90 TL

Sözleşme uyarınca yoksun kalınan süre için toplam kira bedeline ilişkin hesaplamalar Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10: Yoksun Kalınan Toplam Kira Bedeli Hesaplamaları

Ait Olduğu Yıl	Aylık Kira (TL)	Ay Sayısı	Toplam Kira (TL)
Mayıs 2014'den Mayıs 2015'e	550,00	12	6.600,00
Mayıs 2015'den Mayıs 2016'ya	594,51	12	7.134,12
Mayıs 2016'dan Mayıs 2017'ye	633,64	12	7.603,68
Mayıs 2017'den Mayıs 2018'e	707,91	12	8.494,92
Mayıs 2018'den Ağustos 2018'e	793,90	02	1.587,80
TOPLAM		50	31.420,52

4.4.7. Dava Konusu Alacakların Güncel Değerleri

Dava konusu alacakların çeşitli ekonomik göstergelere göre hesaplanmış güncel değerleri Tablo 10'da sıralanmıştır.

Tablo 10: Alacakların Çeşitli Değişkenlere Göre Güncel değerleri

Yasal Faize Göre : 100.000,00 TL + % 9 yıllık Faiz	= 160.675,00 TL
Döviz (Dolar) Göre: 100.000,00 TL Dava tarihi itibarıyla	= 289.334,91 TL
Döviz (Euro) Göre: 100.000,00 TL Dava tarihi itibarıyla	= 246.066,62 TL
Altına (Gram) Göre: 100.000,00 TL Dava tarihi itibarıyla	= 200.496,41 TL
TÜFE Endeksine Göre: 100.000,00 TL Dava tarihi itibarıyla	= 184.106,16 TL
ÜFE Endeksine Göre: 100.000,00 TL Dava tarihi itibarıyla	= 197.993,21 TL
Ortalama	=213.112,05 TL
<u>Yoksun Kalınan Kira Bedeli</u>	<u>= 31.420,52 TL</u>
Dava Konusu Toplam Alacakların Güncel Değeri	=244.532,57 TL

Tablo 10’da görüldüğü üzere çeşitli ekonomik değişkenlere göre bulunan güncel değerlerin ortalaması hesaplanmış ve yoksun kalınan toplam kira bedeli eklenmiştir. Buna göre, Bay Ahmet X’in dava konusu alacaklarının güncel değeri bulunmuştur.

SONUÇ

Türkiye’de, iş sahibi ve yüklenici arasında imzalanan inşaat sözleşmeleri, her iki tarafa da borç yükleyen isimsiz sözleşme türlerinden olup resmi şekle tabidir. Daha açık ifadeyle gayrimenkuller ile ilgili olan bu tür sözleşmeler, ya tapu idaresinden ya da noterden yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde yaşanan uyuşmazlıklarda hukuken geçersiz sayılmakta, alacaklı olan tarafın diğer tarafa sözleşme tarihinde ödemiş olduğu bedel sebepsiz zenginleşme uyarınca geri istenebilmektedir. Mahkemeler, bu sözleşmelerden kaynaklanan alacakların Denkleştirici Adalet İlkesi gereğince güncel değerinin tespit edilmesini istemekte ve muhasebe bilirkişilerine başvurmaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışmada, örnek bir vaka üzerinden söz konusu alacaklar, döviz kuru (Dolar ve Euro), altın fiyatı, Tüketici Fiyat Endeksi ve Üretici Fiyat Endeksi üzerinden hesaplanmış, bu hesaplamalara örnek teşkil edecek genel bir çerçevenin ortaya konulmasına çalışılmıştır. Hesaplamalarda; sözleşmede öngörülen tarihler, sözleşmenin şartları, Yargıtay kararları ve makroekonomik değişkenler göz önüne bulundurulmuştur.

Bilirkişilerin nitelikleri, eğitimi, seçimi ve denetimi gibi konulara ilişkin esaslar, 2016 yılında yürürlüğe giren 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu ile düzenlenmiştir. Söz konusu kanunla, bilirkişilik kurumunun etkin ve verimli bir yapıya kavuşturulması amaçlanmıştır. Ancak bilirkişiler için bazı sorunlar halen devam etmektedir. Muhasebe bilirkişilerini de yakından ilgilendiren bu sorunların başında, bilirkişilerin adliyelere gitmeden dosyaları inceleyip, raporlarını yazacakları UYAP Bilirkişi sisteminin tam ve etkin olarak kullanılmaması gelmektedir. Bu yüzden dava dosyaları elden alınıp elden teslim edilmekte, hem zaman hem de maliyet açısından külfet olmaktadır. Bunun yanında bilirkişilik ücretlerinin yetersiz olması, genelde tüm bilirkişilerin özelde ise muhasebe bilirkişilerin, mahkemeler tarafından yapılan görevlendirmelerde isteksiz davranmalarına veya mazeret ileri sürmelerine neden olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akyel, N. (2016). Adli Muhasebe Çerçevesinde Hukuk Eğitiminde Muhasebe Derslerinin Önemi, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi (ICAFR'16) Özel Sayısı*, 95-108.
- Atalı, M. (2016). 6754 Sayılı Bilirkişilik Kanunu ve Hukuki Konularda Bilirkişilik, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (4), 3271-3282.
- Azaltun, M. ve Altunbaş, H. T. (2017). Arsa Payı Karşılığı İnşaat Sözleşmeleri Kapsamındaki İnşaat İşlerinin Hukuki ve Vergisel Boyutu ile Muhasebe Uygulamaları, *Mali Çözüm Dergisi*, (142), 13-34.
- Bahadır, E. (2019). Kat Karşılığı İnşaat Sözleşmesinin Benzer Sözleşmelerle Karşılaştırılması, *Fiscaoeconomia*, 3 (1), 177-201.
- Başaran, Z. S. (2017). İnşaat Sözleşmesinde Yüklenicinin Temerrüdünün Koşulları, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Porf. Dr. Şeref ERTAŞ'a Armağan, C. 19, Özel Sayı, 1305-1338.
- Çatıkkaş, Ö. ve Yener, M. D. (2017). Kat Karşılığı İnşaat Sözleşmesinin Hukuki Boyutu ve Muhasebeleştirilmesi, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 39 (1), 65-75.
- Erdoğan, E. (2017). *Bilirkişilik*, Bilirkişilik Temel Eğitim Kaynak Kitabı, Adalet Bakanlığı Bilirkişilik Daire Başkanlığı.
- Karabrahim, Karakoç, A. (2019). Arsa Payı Karşılığı İnşaat Sözleşmesinin Sona Ermesinin Sözleşmeden Hak Kazanan Üçüncü Kişilere Etkisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Kısacık, H. (2018). Adli Muhasebe ve 6754 Sayılı Bilirkişilik Kanunu Kapsamında Muhasebe Bilirkişiliği, *Elektronik Turkish Studies*, 13 (15), 291-303.
- Kostakoğlu, C. (2017). *İçtihatlı İnşaat Hukuku ve Kat Karşılığı İnşaat Sözleşmeleri*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Meriç, A., Erkuş, H. ve Kaygusuzoğlu, M. (2016). Bilirkişilik Müessesesinde Yaşanan Sorunlarla İlgili Muhasebe Meslek mensuplarını ve Hâkimlerin Algısı Üzerine Bir Araştırma, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (71), 23-48.
- Ozanoğlu, H. (1999). İstisna ve Özellikle İnşaat Sözleşmelerinde Müteahhidin (Yüklenicinin) Eseri Teslim Zamanında Gecikmesine Bağlanan İfaya Eklenen Cezai Şart (Gecikme Cezası) Kayıtları.

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 3 (2), 0-0.

Özdemir, M. (2020). Muhasebe Bilirkişiliği Kapsamında İşçi Alacakları Üzerine Bir Uygulama, *Business Management Studies: An International Journal-BMIJ*, (2020), 8(2), 1823-1848.

Utku, M. ve Kurtcebe, E. (2019). Yeni Bilirkişilik Mevzuatı Çerçevesinde Muhasebe Meslek Mensuplarına Verilen Bilirkişilik Temel Eğitimleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Alanya Akademik Bakış*, 3(3), 261-276.

T.C. Yargıtay 3. Hukuk Dairesi E. 2017/13225 K. 2019/2601 T. 27.3.2019.
3095 Sayılı Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişkin Kanun, Kabul Tarihi: 4/12/1984, Resmi Gazete Sayı: 18610.

4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu, Kabul Tarihi: 22/11/2001, Resmi Gazete Sayı: 24607.

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, Kabul Tarihi: 12/01/2011, Resmi Gazete Sayı: 27836.

6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu, Kabul Tarihi: 04/01/2011, Resmi Gazete Sayı: 27836.

<https://bilirkişilik.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/temel-ve-alt-uzmanlik- alanlari03072020102959>,

https://www.tcmb.gov.tr/kurlar/kurlar_tr.html, Erişim Tarihi: 11.09.2019



ENDERUN DERGİSİ
JOURNAL OF ENDERUN



e-ISSN: 2618-592X

YIL/YEAR: 2020 CİLT/VOL: 4 SAYI/ISSUE: 2

Çevrimiçi olarak / Available online at www.dergipark.org.tr/tr/pub/enderun

ÖLÜMCÜL KİMLİKLER

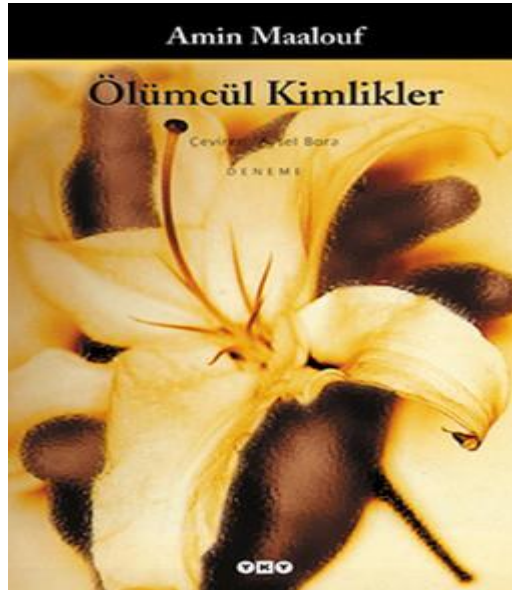
Amin Maalouf, Les Identités Meurtrières (Ölümcül Kimlikler), 2000,
Çeviren: Aysel Bora, 25. Baskı, İstanbul, Mart 2007, Yapı Kredi Yayınları

Makalenin
Gönderim Tarihi:
08/10/2020

Naime KESKİN^a

^aTokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi,
namekeskn@icloud.com, ORCID: 0000-0001-5297-346X

Makalenin
Kabul Tarihi:
21/10/2020
111-118



ÖNSÖZ

Yazar, denemeye başlamadan önce biraz kendi hayatından bahsetmektedir. Doğduğundan bu yana kendisine sorulan nerelisin sorusuna cevabının hiç değişmediğinden bahseder. Fransız ya da Lübnanlı değilim her ikisiyim der. Kimliğin parçalara ayrılamayacağını söyleyen yazar kendisinin tek bir kimliğe sahip olduğunu anlatır. İnsanların bu ısrarcı sorgulamasının kendisini uzun zamandır gülümsetmiştir ve ancak buna artık pek gülmediğini hatta tehlikeli olduğunu söylemektedir. Bu tehlikenin nedeni karmaşık bir kimliğe sahip olan insanların toplum tarafından kabul görmemesidir. Örneğin Cezayirli ana babadan Fransa’da doğan bir genç, içinde iki aidiyet taşımaktadır ve her ikisini de üstlenecek durumda olması gerekir. İster dil söz konusu olsun, ister inanışlar, yaşam biçimi, aile ilişkileri, mutfak zevkleri karışmış durumdadır. Bu genç hayatını dolu dolu yaşamakta özgür hissetse de kendini, bir tahakküm altında hissedecek ve bu onu yıpratacaktır. Çünkü hep bir tarafı seçmek zorunda bırakılacaktır. Yazar verdiği bu örneğin özel bir yanının olduğunu söyler ve kitabın ilk kısmı olan “Kimliğim, Aidiyetlerim ” e giriş yapar.

I. KİMLİĞİ, AİDIYETLERİM

Denemenin ilk kısmında yazarlık hayatının ona çok şey öğrettiğini dile getiren yazar, sözcükleri kullanırken çekindiğini belirtmiştir ve bu sözcüklerden en zorunun “kimlik” olduğunu söylemiştir. Herkesin bu sözcüğün ne anlama geldiğini bildiği sandığı durumu eleştirmiştir. Yazar kimlik kavramını yeniden tanımlamak istememiştir. Bunun yerine neden bugün bunca insanın dinsel, etnik ya da ulusal kimlikler adına cinayetler işlediğini anlamaya çalışmıştır.

Kimlik cüzdanında örnek vererek ilerleyen yazar, bu belgenin filancaya ait olduğunu ve diğer tüm insanlar arasında ister tıpatıp benzeri olsun onunla karıştırılmayacak olmasını gösteren bir işaret yelpazesine benzetir. Yani kimlik insanları, başka hiç kimseye benzemez yapan şeydir. Kişilerin kimliklerinin resmi kayıtlarda görünenlerle sınırlı olmadığını söyleyen yazar, bunun arkasında bir yığın ögenin olduğundan bahseder. İnsan mutlaka kendini bir yere ait hisseder. Bu bir ulus, bazen iki ulus, bir grup, az ya da çok geniş bir aile, bir eyalet, bir köy olabilir. Ancak bu öğelerin hepsi aynı derecede önem taşımaz, ama hiçbiri de tam olarak anlamsız değildir. Bunlar kişiliğin yapı taşlarıdır. Bu öğelerden her birine çok sayıda bireyde rastlamanın mümkün olduğunu ifade etmiştir. Ancak iki farklı insanda aynı

bileşimin asla bulunamayacağını her birinin kendine özgü değerleri olduğunu anlatmış ve insanları birbirinden ayıran şeyinde bu olduğunu belirtmiştir.

Kimlik kavramına, Saray Bosna’da bir kahvehanede tanışan, birbirini seven, sonra da evlenen bir Sırp erkeği ile Müslüman bir kadının durumunu örnek verir. Bundan böyle her ikisinin de kimliklerini asla bir çift algılamayacaklarını vatana bakış açıları ya da inançlarının eskisi gibi olmayacağını ifade eder.

Her biri, ailelerinin onlara miras bıraktığı aidiyetleri daima içlerinde taşıyacak ama bunları algılama biçimleri farklı olacaktır.

Kendi hayatından bahseden yazar; ailesinin geniş bir yayılma kökü olduğunu anlatır. Hıristiyan olması ve ana dilinin Arapça olması kimliğini oluşturan temel çelişkilerden biridir. Bu dil onu he gün dualarda kullanan ve birçok insanın kendisi kadar iyi bilmediği Arapça ile bir bağ oluşturmaktadır. Her şeye rağmen hem Arap hem de Hıristiyan olmanın çok özel ve az rastlanır, taşınması kolay olmayan bir durum olduğunu ifade eder ve hayatını boyunca aldığı bütün kararlarda bunun belirleyici olduğunu itiraf eder. Aidiyetlerinin her birinin onu çok sayıda insana bağladığını ve aidiyetlerinin çoğaldıkça kimliğinde özel bir durum ortaya çıktığını anlatır. Her insanda birtakım otak aidiyetlerinin olduğunda bahsetmiş, ancak bütün aidiyetlerinin kendisiyle paylaşamayacağını belirtmişti. Denemeyi yazarken kendi kimlik muhasebesini yapmakla işe koyulmuştur.

Bütün insanların eşit olmadığını ama her birinin farklı olduğunu savunmuştur. Yazara göre kuşkusuz bir Sırp bir Hırvat’tan farklıdır, ama her Sırp da bütün öteki Sırlardan farklıdır ve her Hırvat da bütün öteki Hırvatlardan farklıdır. Toplumların kolayca kaçtıklarını birbirinden farklı insanları aynı kefeye koyduklarını, gene kolaylık olsun diye onlara cinayetler, toplu eylemler yüklemenin duygusuzca yargılar olduğunu ve kimi zaman kanla sonlandığını belirtmiştir. Bütün çağlardan itibaren ifade alışkanlıklarının bugünden yanına değiştirilmeyeceğinin gerçekçi olmayacağını ifade etmiştir. Ama herkesin sözlerin masum olmadığını tarih boyunca kötü ve ölümcül sonuçlar ortaya çıkardığını savunmuştur.

Kimliğin bir çırpıda verilemeyeceğini yaşam boyunca oluşup ve değişeceğinin altını çizmiştir. Doğarken insanın içinde var olan kimlik öğelerinin - cinsiyet, renk...- doğuştan gelmediğinin ve özellikle cinsiyeti belirleyen sosyal çevre değil ama bu aidiyetin yönünü belirleyen gene de o olduğunu ifade etmiştir. Kimlik öğeleri arasında doğuştan gelenleri tartmak için aydınlatıcı bir mantık oyunundan bahsetmiştir. Bunu da yeni doğmuş bir bebek örneğiyle pekiştirmiştir. Bir kişinin belli bir guruba ait oluşunun

belirleyen şeyin temelde başkaları olduğunun ne kadar doğru olduğunu tartışmıştır. Her bir insanın yasaklanan ya da tuzaklar kurulan yollar arasında kendine bir yol açmak zorunda olduğunu ve bu durumda insanların kendisi olamayacağını ancak ne oldukları bilincine varmaları gerektiğini ifade etmiştir.

Yaşamın her aşamasında, insanların aidiyetlerine karşı tavırlarını belirleyen bunla asıdaki hiyerarşik yaralardır. İnsanlar dinleri yüzünden eziyet gördüğünde, derilerinin rengi ya da yamalı giysileri veya şivesi yüzünden aşağılandığı ya da alaya alındığında bunu unutmazlar. Yaza göre bir insanın kimliği başına buyruk aidiyetlerin birbirine eklenmeleri değildir, kimlik bir “yamalı bohça” değildir. Gergin bir tuval üzerine çizilen bir desendir; tek bir aidiyete dokunulduğu an, sarsılan bütün bir kişilik olacaktır. Zaten çoğu zaman insanların saldırıya uğradığı aidiyetlerini savunmadaki güçsüzlükleri gizlediğini ve bu durumun insanların derinliklerinde kaldığını ifade etmiştir. Yazar kitabın başından beri “ölümcül” kimliklerden söz eder. Bu tanım ona göre kınanması gereken yani, kimliği tek bir aidiyete indirgeyen insanların taraf tutucu, katı, hoşgörüsüz, baskıcı, kimi zamanda kendini yok edici bir tavra yerleştirmelerini açıklamaya çalışmıştır. Dünya bugün dahi eziyet çeken eski çilelerin anısını içinde saklayan ve intikam anını düşleyen yaralı toplumlarla doludur. Dünyanın onların çektiklerine duyarsız kalmaması, onların kendi dillerini özgürce konuşma, dini vecibelerini korkusuzca yerine getirme ya da geleneklerini koruma arzularını paylaşması gerektiğinin altını çizmiştir.

Yazar kimliğim aidiyetlerim kısmının son bölümünde göçmenlerin ya da azınlık mensuplarının duyarlılığını aktarmıştır. Herkesin köklerinin dayandığı topraklara hiç benzemeyen bir evrende yaşamaya zorlandıklarını, herkesin başka diller, başka işaretler öğrenmek zorunda olduğunu ve insanların da bu izlenime nasıl kapıldıklarını anlatmıştır. Göçmenlerin birçoğunun terk ettikleri ya da terk etmeyenlerin de kendi topraklarını tanıyamaz hale geldiğini ifade eder. Bunun da doğal olarak geçmişe özlem eğilimli olan insan ruhunun hiç eksilmeyen bir özelliğinden kaynaklandığını belirtir. Bu yüzden, göçmen statüsü sadece doğum büyüdükleri yerden koparılan insanlar kategorisiyle sınırlı değildir.

II. MODERNLİK ÖTEKİNDEN GELİNCE

Ülke coğrafyalarında kimliklerin temelde tarihinden söz ederken he şeyin başlangıcı ve seyrinde kimliğe etkisinin önemini vurgulamaktadır. Arap dünyasındaki dini inanç ile Hıristiyan öğretilerinin kimi modern durumların (örneğin hoşgörü, demokrasi) gerçekte ne dediği üzerinde sorgulamanın

önemsizliğini anlatmaktadır. Ki bir sorgulama olacaksa bunun da sorgulamanın her aşamasında tarafsız titiz bir tavır göstermek gerektiği üzerinde dikkat kesilmiştir.

Hıristiyan ve Müslümanlığın kıyaslanabilen ölçütlerini kıyaslamış ve evrimin Batıda olumlu gelişiminin karşısında Müslüman dünyasında düş kırıcı olmasının nedenini ve Hıristiyanlığın Batı ifade özgürlüğüne saygılı toplumlar ortaya çıkarabilişken, Müslüman dünyasının neden fanatizmin kalesi olarak görüldüğü sorusunu örnekler çoğaltarak tasvir etmiştir.

Dinlerin halklar üzerindeki etkisinin fazlaca abartıldığını düşünmekte, tersine halkların dinler üzerindeki etkisinin dikkate alınmadığını, komünizm ve Rusya örneğiyle vurgulamıştır. Toplumlar, dinlerini binlerce küçük kale darbesiyle şekillendirmektedir. Müslüman dünyasında, Müslümanların meydana gelen her olayı “İslam” başlığı altında toplama alışkanlığını yadsımıştır.

Etkileşimin karşılıklı olduğunu toplumun dini, dinin de toplumu biçimlendirdiğini ve buna rağmen insanların bu diyalektiğin sadece bir yüzünü görmeye sürüklediğini belirtmiştir. Monarşinin, Hıristiyanlığın ayrılmaz bir parçası olduğu nasıl ortaya çıktıysa, Afganistan, Cezayir gibi örnekler vererek şiddetin, gericiliğin, İslam’ın özüne has olmadığını anlaşılması için birkaç kuşak geçmesi gerektiğine inanmaktadır. Batıda toplumun dini modernleştirdiğini, Müslüman dünyasında ise kendisini modernleştiremediğini söylemiştir. Gezegende nerede ne yaşanırsa yaşansın, artık her türlü modernleşmenin Batılılaşma olduğunu belirtmiştir. Yazara göre modernliği reddetmek kendine yabancılaşmak demektir.

Modernliğin ötekinin ürünü olduğunda bazı insanlar gericilik gösterdiğini şaşkıncı bulmamaktadır. Hayatın her alanında bir umutsuzluk ve aşağılanmanın yaşandığı, insanın kişiliğinin bunlardan etkilenmeden çıkamayacağını vurgulamış ve kimliğin tehdit altında olması insanın kendisini bir öksüz hissine kaptırmasına neden olacağını anlatmıştır.

III. GEZEGENSEL KABİLELER HAVASI

Bütün dünyada her kökenden kadı ve erkeklerin aidiyetlerini öne sürerken geçmişe nazaran bugün hangi dine ait olduklarını korkmadan söylediklerini vurgulamıştır. Yazara göre, din şimdi manevi bir sığınaktır. Komünizmin dünyaya olan yadsınamaz etkisinden bahsetmiş ve bu ideolojiyi din ile bağdaştırarak çeşitli ideolojilerden örnekler vermiştir. Batı modelinin tüm dünya üzerindeki etkisinden bahsetmiş ancak batının kendi zaferine rağmen kendi metropollerinde yoksulluk, uyuşturucu ve bir yığın felaketle baş etmek zorunda oluşunu da belirtmiştir. Batıya özlem duyan insanların

göçmenlikten başka çareleri olmadığını vurgulamış ancak doğuştan varlıklı olmayan herkesin, çok çabuk değişen dünyada yerinin neresi olduğunu bulmakta zorlandığı ve İslamcı hareketin etkisine kendilerini kaptırıldığını düşünmektedir.

Kimlik kavramına farklı bir bakış getirildiğinde insanca bir özgürlük yolunun çizileceğini düşünmektedir. Zamanın havası kavramından açıklamaya çalışırken Arnold Toynbee'nin insanlık yolunun merhaleden gerçekleştiği yönündeki kanısından yararlanmıştır ve Toynbee'nin de varsayımından hareketle insan toplumlarının farklılıklarını vurgulamak için ötekiler arasına sınırlar çizerek bu farklılıkları azaltmayı hedeflediklerini belirtmiştir. İnsanların hiçbir zaman şimdiki kadar ortak imaja, söyleme sahip olmadığını bunun da hızlı küreselleşmenin beraberinde getirdiği kimlik ihtiyacının güçlenmesi gibi bir tepkimeye yol açtığından kuşku duymamaktadır. Dinsel aidiyetin aşılmasından söz ederken dinin kendisinin aşılması gerektiğini düşünmemektedir. Din olmayan bir dünyayı tahayyül edemeyeceğini belirten yazar maneviyat ihtiyacının aidiyet ihtiyacından ayrıldığı bir dünya hayal etmiştir.

İnsanın inançlara, bir kütle, maneviyatı yüksel değerlere, bunların ortak yaşadığı gruplara girme ihtiyacı hissetmemesinin kimlik ihtiyacını doyurmada ki yadsınamaz etkisini vurgulamıştır. Sokakta rastgele çevrilen bir insana, atalarımızdan daha fazla yakın olduğumuzu söylemiş ve bu yakınlığın sadece dış görünüşte olmadığını ahlak kavramında ya da düşünme alışkanlığında olduğunu kaleme almıştır. Bugün inanan insana tamamı ile kabul edilebilir gelen pek çok davranışı bizim eski din kardeşlerimizde tasavvur dahi edilemeyeceğini belirtir. İnsanların iki mirasa sahip olduğunu söylemiş ve bunlardan “dikey” olanını atalarımıza ait olan gelenekler diye tanımlarken “yatay” olanı çağımızdan, çağdaşlarımızdan gelen miras olarak tanımlamıştır. Yatay mirasla öne çıkmaktan ziyade dikey mirasla öne çıkmayı yanlış bulduğunu belirtmiştir.

Evrenselliğin hâkim olduğu dünyada farklılıklar büyük bir hırsla vurgulanıyorsa bunun sebebi daha az farklı hale gelmektir. Gelişmemiş ülkelerin insan haklarına gelişmiş ülkelere daha az önem verildiği, bunun da aşağılayıcı bir tutum olduğunu anlatmıştır. Saygının milletlerin tarihine saygı göstermek, aynı insanlığa ait olduğunu kabul etmekle olduğunu vurgulamıştır. Evrensellik kavramının esası budur.

Dünyalaşmadan bahseden deneme yazarı bunu Amerikalılaşmaya benzetmektedir, bunu başlıca sonucu da dünyanın aynı dili, aynı sosyal sistemi, aynı yaşam biçimini göstermesidir.

IV. PANTERİ EVCİLLEŞTİRMEK

Kitabın vermek istediği mesajı bir kez vurgulamış, dünyalılaşıma kavramının kapsadığı durumların bütününe kucaklamaya çalışmadığını belirtir. Tıpkı ilk bölümde yaptığı kimlik kavramını didik didik incelemeye çalışmadığı gibi düşüncelerinin bir sapmadan yola çıktığını belirtir ve ona göre bir modernlikte yabancı eli varsa toplumlar, onu reddetmeye ondan korunmaya başlar. Yazara kimlik simgeler işidir. Bir topluluğun asına kendisiyle aynı tınılara sahip olan, aynı ten rengine ya da aynı benzerliklere sahip olan insanlar bir “aidiyet zinciri” oluşturur. Bir topluluk için gerçek olan, sosyal bir grup için ulusal ya da küresel bir toplum için de gerçektir. Nerede olursa olsun insanların kimlik ihtiyaçlarını doyuma ihtiyacı vardır.

Birçok insanın kendini boşluğa kaptırıp ne olup bittiğini anlamadan, evrensel kültüre yapacağı katkılardan vazgeçtiği anlatmıştır. Birçok insanın da bu konuda kurban rolünü üstlenmeyi sevdiğini ifade etmiştir. Yazar göre bu çok acıdır.

Bir kültür ve kimliği tanımlayan öğeler arasında sürekli olarak dilden söz eden yazar kitabın son bölümünde ortak değerler kümesinden dili çıkarmıştır. Yazar için dil, kendimizi kabul ettiğimiz bütün aidiyetlerimiz arasında neredeyse her zaman belirleyici olanlardan biridir. Yazara göre bunu en başlıca rakibi de dindir. Her insanın kimliğini bir dile ihtiyacı olduğunu bu dilin yüz binlerce kişinin ortak dili olabileceğini, bazen de birkaç bin kişinin, bunun bir önemi yoktur önemli olan aidiyet duygusudur. Herkesin güçlü ve güven verici bir kimlik bağına olan ihtiyacını saptamıştır. Yazara göre dillerin eşitsizliği de söz konusudur. Yazar denemenin son sayfalarında deneye neredeyse iki başlık vereceğini belirtmektedir. İkinci başlık panteri evcilleştirmektir. Bundan vazgeçen yazar neden panter? sorusunun cevabını; panterin eziyet edildiğinde öldüreceğini, serbest bırakılırsa öldüreceğini en kötüsü de yaralandıktan sonra onu doğaya bırakmak olacağı şeklinde açıklar. Ancak gene de panter evcilleştirilebilir. Bu durum yazarı kimlik arzusu konusunda söylemek istediği şeydir.

SONSÖZ

Yazarın vermek istediği mesaj: dilin ölmesini önlemek için, büyüdüğü kültürü tanıtmak, saygı duyulmasını sağlamak ve sevdirmek gerekir. Bir şeylere inana insan, yeterince tutku ve yaşama iştahı taşıyorsa dünyanın bugünkü kaynaklarıyla düşlerini gerçekleştirebilme fırsatı bulabilir. Genelde, bir yazarın son sayfaya geldiğinde en kalpten dileğinin, kitabının

yüz yıl sonra hâlâ okunuyor olması isteğini belirtmiştir. Ancak kendisinin bu dileği biraz farklıdır. Yazara göre; torunu yetişkin biri olduğunda aile kitaplığında bu kitaba rastlarsa, bir göz atmasını, sonra omuz silkerek hâlâ büyükbabasının zamanında böyle şeylerin konuşulmasına hayret etmesini beklemektedir.